

A TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZETI TANÁROK
ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
E M L É K I R A T A.

AZ 1890. ÉVI AUGUSZTUS 18-IK ÉS 19-IKÉN

TARTOTT

KÖZGYŰLÉS HATÁROZATAI.

A IV. EGYETEMES TANITÓGYŰLÉSSEL KAPCSOLATOS
MUNKÁLAT.

GRÓF CSÁKY ALBIN

VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGY. KIR. MINISZTER ÚR

Ő NAGYMÉLTÓSÁGÁHOZ

FELTERJESZTÉ

AZ EGYESÜLET VÁLASZTMÁNYA.

KIADJA

A IV. EGYET. TANITÓGYŰLÉS RENDEZŐ BIZOTTSÁGA.

BUDAPESTEN,

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. TUD. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1891.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Kegyelmes Urunk!

A „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületé”-nek nevében mély alázattal bátorkodunk Nagyméltóságodhoz felterjeszteni egyesületünknek az 1890-ik évi (augusztus 18. és 19-ki) közgyűlésén hozott határozatait.

Teljes bizodalommal járulunk Nagyméltóságod elé, mire felbátorít egyrészt az a körülmény, hogy Nagyméltóságod a népoktatásügy felvirágzásának egyik legfontosabb tényezőjéül a tanítóképzést tekinti; másrészt, hogy ez ügyet a reformálásra érettnek tartja, sőt ez irányban az állami tanárok anyagi helyzetének javítása által az első lépéseket megtette; végre az, hogy Nagyméltóságod egyesületünket, a mely a tanítóképzés előmozdítása végett alakult meg, mindeddig különös figyelmére és jó indulatára méltatta. A tanítóképző tanárok testületének két évtizedes tapasztalatokon nyugvó javaslatait azon alázatos kérelemmel terjesztjük tehát fel, méltóztassék azokat magas figyelmére méltatni és a mennyiben az ügyre nézve üdvöseknek találja, gyakorlatilag érvényesíteni. Esedezünk továbbá, hogy a mennyiben az egyes tételekre, különösen a tantervre vonatkozólag megállapított általános elveink Nagyméltóságodnak magas tetszésével találkoznak, méltóztassék ezeknek, különösen az utóbbi tételnek részletes kidolgozására közgyűlésünk óta megindított munkálatainkat becses figyelmében részesíteni, s a magas kormány által a tanítóképző-intézetek számára, esetleg újonnan kiadandó tanterv és részletes utasítás alapjául venni.

Az 1868. XXXVIII. törvényczikk alapján szervezett tanítóképzésünk kora immár meghaladta a két évtizedet, a mi bizonyára elég hosszú idő arra, hogy valamely tanügyi rendszernek előnyei és hibái kitünjenek.

Tanítóképzésünk alapján helyes, a mit leginkább bizonyít az általa elért eredmény. Tanítóképző intézeteink 1868 óta képzett, művelt tanítói kart neveltek fel, a mely az újabb paedagogiai elvek alapján általában buzgón fáradozik hivatásának betöltésén: a felvilágosodásnak, a közerkölcsiségnek, a nemzeti érületnek terjesztésén és megerősítésén. Ezen tanítói nemzedéknek lényeges szerepe van abban, hogy a népiskolai ügy, daczára a kedvezőtlen viszonyoknak, fokozatosan előrehaladt, s ma már sok helyen a virágzás bizonyos fokát érte el.

Habár a tanítóképzés által elért siker a jelenlegi rendszer fentartása mellett szól, mégis a húsz évi tapasztalat tanítóképzésünknek több lényeges hibáját tüntette ki, a melyek ez ügy szabad fejlődését és a mélyebbre ható működést gátolják, s a melyeknek megjavítása ma már igen érezhető szükség gyanánt lép fel. Ilyen hiányok a tanítóképzés minden ágában mutatkoznak ugyan, úgymint annak felügyeletében, adminisztrációjában, személyzeti ügyeiben, mégis legéletbevágóbbaknak tartjuk a tanügyi szervezetben rejlőket, mert ezek adják meg a működés szellemét és irányát. Tanítóképzőink tetemes része még mindig három évfolyamú lévén, tanítóink közül számosan kellő képzettség nélkül nyerne oklevelet. De a négy évfolyamra berendezett állami és felekezeti intézeteknek is meg van azon alaphibája, hogy nem nyújtanak a czélnek teljesen megfelelő paedagogiai szakképzettséget, különösen a gyakorlati kiképzés sok kívánni valót hagy fenn; s általában nincs oly részletes tantervünk, a mely a tanároknak oktatói és nevelői eljárásukban biztos útmutatóul szolgálna; a felvétel és tanképesítés nincsen úgy szabályozva, hogy a tanítói kiképzés iránt jogosan támasztható követelmények kielégítésére elegendő biztosítékot nyújthatnának; a tanári testületek nincsenek kellőképen szervezve. Az elősorolt ügyek rendezésétől várjuk különösen, hogy a tanítóképzés gyakorlatibb, az oktatás az egyes intézetekben egyöntetűbb, a tanárkarok működése egységesebb legyen. Szóval azt kívánjuk, hogy tanítóképző-intézetünk mindazon feltételekkel és eszközökkel elláttassanak, a melyek azokat a miniszteri tantervben kitűzött magasztos czélok elérésére képesítik.

Tekintve tehát azt, hogy a fent megjelölt hiányok tanítóképzésünk legfontosabb ügyeire vonatkoznak, a melyekről véleményt mondani a tanítóképző tanárok, mint szakférfiak, testületének első rendű feladata; tekintve az ezen ügyek közötti szoros viszonyt, a melynél fogva egymástól el nem választható és külön nem tárgyalható: a közgyűlés a választmány határozata alapján a következő tételket vette fel tanácskozás tárgyául.

I. A felvételt illetőleg.

Legyen-e a felvételi vizsgálat általánosan kötelező? És ha igen, mik legyenek a vizsgálat előfeltételei és követelményei azokra nézve, a kik törvény által előírt bizonyítványt hoznak, s a kik magán úton készülnek?

II. A tanterv módosítását illetőleg.

Helyes-e a tanítóképzésben az általános és szakképzés között jelenleg fenálló viszony? Nem volna-e czélszerű a tantervet úgy átalakítani, hogy a szoros értelemben vett általános kiképzés az első három évfolyamban befejeztessék és a negyedik évfolyam csak a szorosabb értelemben vett szakműveltség kifejtésére fordíthatnák s az egyes tantárgyakkal a növendékek legfeljebb az elemi iskolai módszer részletes kidolgozása szempontjából foglalkoznanak?

III. A gyakorlati kiképzést és a gyakorló iskolát illetőleg.

Mikép volna a gyakorló iskola szervezete átalakítandó, hogy a tanítóképzés céljainak megfelelőbb legyen.

IV. A tanítóképesítő vizsgálatokat illetőleg.

Miként volna a tanítóképesítő vizsgálat módosítandó és célnak megfelelőbbé teendő?

Habár a választmány tételül nem tűzte ki, a közgyűlés tárgyalta még a tanárok **anyagi ügyeit** is. Ugyanis:

Tanítóképző intézeteink működését mindig nagy mértékben hátráltatta a tanári testületek czélszerűtlen szervezete és a tanárok kedvezőtlen anyagi helyzete. Nagyméltóságod bölcsesége és fenkölt gondolkozása folytán utóbbi tekintetben a viszonyok örvendetesen javultak ugyan, de még mindig több hiány észlelhető, a melyeknek fenmaradása, mint eddig káros volt, úgy ezentúl is az lenne a tanítóképzés ügyére; sőt az újonnan létesítendő reformok a tanári testületekre nagyobb terheket róván, a cél és az eszközök, a tanulmányi és személyi ügyek közötti ellentét még növekednék. Ez volt az oka, hogy midőn a közgyűlés a tanítóképzés tantervére, s egyéb ügyeire nézve czélszerű újításokat hozott javaslatba, egyszersmind szükségesnek látta a tanítóképző tanárok kari szervezetéről és anyagi ügyeiben tapasztalható hiányokról is véleményt mondani. Ezen ügyekről a közgyűlés a II. és III. tétellel kapcsolatban tanácskozott ugyan és hozott határozatokat, mindazáltal abban állapodott meg, hogy azok külön folyamodványban terjesztendők fel a magas miniszteriumhoz.

Emlékiratunk tehát magában foglalja a felvételre, a tanterv módosítására, a gyakorlati kiképzésre és tanítóképesítő vizsgálatra vonatkozó határozatokat és azok megokolásait;

egy külön ide csatolt iratban pedig elő vannak adva a tanári karok szervezetéről, a tanárok kinevezéséről, az anyagi ügyekről hozott határozatok és azok megokolásai.

I. Tétel. A képző-intézetekbe való felvétel és a felvételi vizsgálatok.

A tételnek beható megvitatása után a közgyűlés erre nézve a következő határozatokat hozta:

1. A tanítóképzés színvonalának emelése szempontjából a tanítóképzőkbe való felvétel szigorúbb korlátok közé szorítandó és az eljárás részletesen szabályozandó.

2. A férfitanítóképzőkbe legalább a polgári iskola IV. osztályát, a felső népiskolát, vagy a középiskola (gymnasium s reáliskola) IV. osztályát végzett s arról hiteles bizonyítványt felmutató, magyarul tudó növendékek veendőek fel.

3. A hiteles bizonyítványok törvényes értékére való tekintetből a felvételi vizsgálatok mellőzendők s a tanítóképzés sajátlagos céljainál fogva csak a zenei hallásra és testi épségre nézve vizsgálandók meg a tanulók.

4. A rendes iskolai oktatást bármiféle okból megkerülő magántanulók semmi esetre sem vehetők fel addig a képzőkbe, míg az ilyenek megfelelő fórumok előtt a polgári vagy középiskolákban a hiányzó osztályokból rendes osztályvizsgálatot nem tettek.

5. A férfi-tanítóképzők I. osztályába a 15 évesnél fiatalabb, de a 18 évesnél idősebb tanulók nem vehetők fel.

6. A tanítónőképző intézetekre nézve az 1887. évi 8304. sz. miniszteri rendelettel szabályozott felvételi feltétel és vizsgálati eljárás fentartandó.

7. Intéztessek felterjesztés a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, hogy az állami felsőbb leányiskoláknak 1887. évi 28.999. sz. a. kelt szervezete és az ahhoz csatolt miniszteri felsőbb rendelet revízió alá vétessék s ha e kapcsolat fentartása mégis okvetetlenül szükségesnek mutatkoznék, a szabályzat biztosabb megállapításánál adassék alkalom a tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesületének véleménye előterjesztésére.

8. Az egyik tanítóképzőből a másikba, ha tantervök teljesen egybevág, az átlépés minden nehézség nélkül megtörténhetik. De az oly felekezeti tanítóképzők alsóbb osztályából, melyek nem négy évfolyamúak, az állami képző felsőbb osztályába lépni akaró növendék az alsóbb osztályokban általa nem tanult tantárgyakból felvételi vizsgálatot tesz.

Ezen határozatok hozatalára a következő okok indították a közgyűlést:

a) Az 1868-ik évi XXXVIII. t.-cikk 86. §-a és az 1887. évben 28.999. sz. a. kibocsátott miniszteri felsőbb rendelet intézkednek a felvételre vonatkozólag és megállapítják, hogy: „az elemi tanítóképezdebe felvétetik minden oly ép testű növendék, ki a 15-ik évet és leánynövendék, ki 14-ik évét már meghaladta s a magyar nyelv-, számvetés-, földrajz- és történelemben legalább annyi jártassággal bír, a mennyit a gymnasium, reál vagy polgári iskola négy alsó osztályában tanítanak. A belépni kívánó növendék erről vagy nyilvános iskolai bizonyítványt köteles előmutatni vagy felvételi vizsgálatnak kell magát alávetnie. A leánynövendékek kivétel nélkül felvételi vizsgálatot tesznek. Korát mindenki keresztlevéllel, testi épségét orvosi bizonyítvánnyal köteles igazolni.“ A törvénynek és rendeletnek ezen intézkedései sok helyeset foglalnak ugyan magukban, de a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy nem kielégítőek, több tekintetben kiegészítésre és módosításra szorulnak. A törvény és rendeletek intézkedéseinek hiányossága lehetővé tette azt, hogy a legkülönbözőbb korú és képzettségű tanulók kerültek a tanítóképző intézetekbe. Ugyanis nemcsak hogy legalább négyféle iskolából kapjuk növendékeinket, u. m. a gymnasiumokból, reáliskolákból, polgári és felsőbb népiskolákból, hanem felvételi vizsgálat útján bejutnak olyanok is, kik az elemi népiskolának négy osztályát végezték. Éppen ilyen nagy különbségeket találunk a korban is, a mennyiben a 15-ik évtől a 25-ig minden korbeliek együvé kerültek. Az idézett intézkedések hiányossága okozta azt is, hogy testi hibában vagy gyengeségben szenvedő, minden zenei képesség nélküli, tehát a tanítói hivatatra alkalmatlan egyének jutottak oklevélhez. Végre megemlíjük azt is, hogy az egyes intézetekben a legkülönfélébb és sok esetben nem helyes eljárások honosodtak meg a felvétel eszközlése körül. Az elősorolt hiányok, a melyek a tanítóképzés egyöntetűségére és az elért eredményekre káros hatással vannak, szükségessé teszik a felvételi módokat pontos körülírását.¹⁾

¹⁾ L. Arányi Antal: „A felvételi vizsgálatokról s általában a felvételtől“ című cikkét. Magyar Tanítóképző V. évf. IX. füzet.

b) A képzésnek mind egyöntetése, mind színvonalának emelése érdekében kívánatos, hogy a növendékek intézeteinkbe minél magasabb fokú, s az eddiginél nagyobb képzettséggel jussanak be, vagy hogy ezen nagyobb képzettséggel, a mi még czélszerűbb volna, maguk a tanítóképző intézetek lássák el az ifjakat előkészítő osztályok felállítása által. A felvétel ügye azonban szorosan összefügg a tanítók anyagi helyzetével is, a mennyiben ennek mostohasága a tanítóképzés eredményével szemben formálható követelményekre is visszahat. A népoktatás állapotáról szóló XIX. miniszteri jelentés szerint a tanítói képzettség a tanítóképzésnek jelen viszonyai között is magasabb fokon áll, mint a javadalmazások mértéke, a mi igen káros viszonyokat és elégedetlen közszellemet szülhet a tanítói karban. Az előadott körülmények egyrészt arra indítanak bennünket, hogy a legnagyobb örömmel, a legmélyebb hálával vegyük tudomásul Nagyméltóságodnak a tanítói fizetés javítása czéljából tett intézkedéseit. Másrészt éppen a jelen kedvezőtlen viszonyok miatt egyelőre nem tartanánk czélszerűnek a képzőintézeti felvételt a jelenleginél magasabb képzettséghez kötni; azért kérjük, hogy azon eljárás, melynél fogva a közép- vagy polgári iskola negyedik, illetve a felső népiskola harmadik osztályából vétetnek fel a növendékek, továbbra is fentartassék. Némi javítását az előképzettség emelésének mégis oly módon véljük eszközölhetni, hogy ezentúl mindenkitől, a ki felvételért folyamodik, a négy közép- vagy polgári iskolai, illetőleg a három felsőbb népiskolai osztály teljes elvégzése megkívántassék s a ki ezen osztályokról nyilvános bizonyítványt felmutatni nem képes, feltétlenül visszautasíttassék. Ennek következtében a törvénynek, illetőleg a szabályrendeletnek azon intézkedése eszik, hogy a kik a megkövetelt képzettséget valamely nyilvános iskolában meg nem szerezték, megvizsgáltassanak. Szóba hozatott ugyan, hogy kivétel nélkül minden folyamodó, vagy legalább azok, kik jó vagy elégséges bizonyítványt hoznak, a közép- vagy polgári iskola négy osztályának, illetve a felső népiskola harmadik osztályának minden tárgyából felvételi vizsgálatot tegyen. Szükségesnek látták ezt sokan egyrészt a tanítóképzés színvonalának emelése czéljából, másrészt azon okból, hogy a felveendőnek felfogó, előadó és fogalmazó képessége megvizsgálatván, a tanítói pályára termettsége kitudható legyen. Azonban a közgyűlés tekintetbe vette azt, hogy: „a vizsgálat sikere még az elméleti tárgyakra nézve is nem mindenkor tükrözi vissza azt, mit tud a vizsgázó; hanem sokkal inkább azt, mennyire képes a jelölt egy rá nézve idegen légkörben magát feltalálni. Egy bátor ifjú mindig többet mutat, mint egy talán sokkal jobb előkészültségű szerény; arra nézve pedig, hogy erkölcsileg meg fog-e felelni a tanítói hivatásnak, egyáltalán nem nyújt tájékozást. Ez csak huzamosabb megismerés alapján ítéltető meg. Ennélfogva egy vizsgálat a tanítói pályára — valóságának zsinórmértéke nem lehet.“¹⁾ Tekintetbe vette továbbá a közgyűlés, hogy a felvételi vizsgálat személyes érdekeknek pártolására alkalmat adhat, végre, hogy a nyilvános bizonyítvány törvényes értéke tiszteletben tartandó. Mind-ezen okok arra indították a közgyűlést, hogy a felvételi vizsgálatokat általában mellőzendőknek mondja ki.

¹⁾ L. Somogyi Géza: „A felvételtől és felvételi vizsgálatokról“ című cikkét. Magyar Tanítóképző V. évfolyam, VII. füzet.

c) A törvénynek azon intézkedése, hogy a folyamodó testi épségét orvosi bizonyítvánnyal igazolja, nem bizonyult elegendőnek, mert a bizonyítványok — a folyamodó iránti csupa jó indulatból, vagy alakiságból — sokszor igen felületes vizsgálat alapján állíttatnak ki. „Nem egyszer történik meg, hogy oly szembetűnő hibák sem jeleztenek, a melyeket első tekintetre bárki is észrevehet.”¹⁾ Teljes biztosítékot tehát csak az nyújthat, ha az intézeti orvos végzi a vizsgálatot.

d) A jelenleg érvényes felvételi szabályzatok hiányosságánál fogva a tanítóképző intézetekbe gyakran kerülnek oly növendékek, a kiknek nem hogy minden zenei készségük hiányzik, hanem a kiknek halló szervük alkotásánál fogva a zene és ének iránt semmi fogékonyságuk nincs. Az ilyenek egyrészt a többiek zenei előhaladását hátráltatják, másrészt a kiképzetésekre fordított nagy idő mellett sem viszik annyira, hogy az elemi iskolában az éneket oktathatnák. Szükségesnek tartjuk, hogy mivel a tanítóképesítés kivétel nélkül minden jelöltnél a zenére és énekekre is kiterjed, minden belépő legalább némi garanciát nyújtson ahhoz, hogy a tanterv által megkövetelt eredményt vele el lehet érni. Mély tisztelettel kérjük tehát, hogy minden tanítóképző intézetre alkalmaztassék az 1880-ik évben 6945. sz. a. a budai állami elemi tanítóképző intézet számára kibocsájtott miniszteri felsőbb rendelet, a melyben jóváhagyatik, hogy a „tanítóképezdébe felveendő növendékek ének- és zenei ismereteikből az ahhoz való képességeik megítélhetése végett megpróbáltassanak“.

e) Abból a szempontból, hogy a nem magyar ajkú népiskolákban a magyar nyelv oktatásának eredménye fokoztassék, szükségesnek tartjuk, hogy a tanítóképző intézetekbe csak magyarul tudó növendékeket vétesenek fel.

f) Mivel a 15 évesnél ifjabb növendékek a képző-intézeti tantárgyakat úgy, mint kellene, általában nem képesek felfogni; azért az ilyeneknek felvétele mellőzendő; de éppen úgy elutasítandók a 18 évesnél idősebbek is, mivel ezek nehezen, vagy éppen nem szokják meg az iskolai fegyelmet, s azonkívül serdülő ifjakkal együttlétük azoknak erkölcsét, gondolkozásmódját károsan befolyásolja, ezért az ilyenek felvétele a közszellemet megrontja.

g) A tanítónőképző intézetekre nézve jelenleg érvényes szabályzatot, a mely ezen intézetekbe lépni óhajtóktól a felvételi vizsgálatot általánosan megköveteli, továbbra is fentartandónak tartjuk. Ezen javaslattételre azon ismeretes tény késztet, hogy nőink társadalmi okokból és a rendelkezésükre álló szakpályák elégtelensége miatt nagy mértékben özönlenek a tanítónői pályára. Szükségesnek mutatkozik tehát a tényleg létező túltermelésnek megszüntetése végett e pályára való lépés elé némi akadályokat gördíteni. Van azonban az újabb rendeletek között egy, a melyet czélszerűtlenségénél fogva módosítandónak vélünk.

Az 1887. évi 28.999. sz. a. kibocsájtott miniszteri felsőbb rendelet megengedi, hogy a felsőbb leányiskolák növendékei, „ha a 16-ik életévüket betöltötték és testileg is alkalmasok a tanítói pályára, a felsőbb leányiskola VI. osztályának bizonyítványa alapján az elemi iskolai tanítónőképezde III. osztályába felvételi vizsgálat nélkül vétethessenek fel.“ A rendelet tovább úgy

¹⁾ L. Csepreghy Endre: „A tanító- és tanítónőképző intézetekbe való felvétel és a felvételi vizsgálatok“ című czikkét. Magyar Tanítóképző IX. füzet. V. évfolyam.

intézkedik, hogy a felsőbb leányiskolák VI. osztályában e czélból a nevelés-és oktatástan, mint rendkívüli tantárgy, fog taníttatni. Komoly aggodalmakat táplálunk, hogy ez intézkedések, ha széles alapon alkalmaztatnak, több tekintetben zavarni fogják tanítóképzésünket; tartunk tőle, hogy a kétféle intézet között megosztott képzés nemcsak hézagos lesz, hanem előreláthatólag kontroverziákra is vezet. Először is nem tartjuk indokoltnak, hogy míg egyfelől szigorú intézkedések történnek arra nézve, hogy a növendékeknek az első osztályba való felvétele korlátoztassék, addig lehetővé tétetik, hogy a felsőbb osztályokban korlátlanul növekedjék a nőtanító növendék száma. De tanügyi szempontból is kifogásolható ez intézkedés. Tekintetbe veendő ugyanis, hogy míg a tanítónő-képzőkben a lélek- és módszertan heti 6 órán át taníttatnak, addig a felsőbb leányiskolákban e tárgyakra mindössze heti 3 óra fordíttatik. Nincs tehát biztosítva, hogy a felsőbb leányiskolai tanulók a tanítónő-képző igényeinek megfelelő paedagogiai kiképzetésben részesülnek. Annyival inkább megokolt ezen aggodalmunk, mert az sincs biztosítva, hogy a felsőbb leányiskolákban a neveléstani tárgyakat oly paedagogus adja elő, a ki a lélektanban, az elemi módszertanban s annak gyakorlati vonatkozásaiban teljes szakszerűséggel mozoghat. A gyakorlati kiképzésről, a mely a tanítónő-képző intézetek második osztályában megkezdődik, a felsőbb leányiskolákban úgy gondoskodnak, hogy a tanulók koronként valamely elemi iskolába ellátogatnak s az ottani tapasztalatokról jegyzeteket készítenek és bírálat alá terjesztenek. Ez az eljárás távolról sem hozhatja létre azon eredményt, a mely a tanítónő-képzőkben a gyakorló iskolák *rendszeres* látogatása által elérhető. A tanítóképző intézetek számára kiadott tanterv alapelvül tüzi ki azt, hogy a képző-intézeti tanítás az elemi iskolai oktatás előképe legyen; ennek a feladatnak nem felelhet meg a felsőbb leányiskola, a maga eltérő irányánál fogva.

Különben is a felsőbb leányiskolák V. és VI. osztályainak tanterve és módszere egészen más, mint a tanítónő-képzők I. és II. osztályainak. Ugyanis a felsőbb leányiskola V. és VI. osztályának czélja, hogy betetőzze a négy polgári iskolákban nyert általános kiképzést, a tanítónő-képzők I. és II. osztálya pedig alapvető jellegű úgy az általános, mint a szakképzést illetőleg. Mások a tantárgyak ott, mint itt, s a mi nem kevésbé fontos, más a módszer is. Ezen okok alapján alázattal kérjük határozataink 7-ik pontjának kegyes tekintetbe vételét, illetőleg elfogadását.¹⁾

h) Határozataink 8-ik pontja, a mely egyik képzőintézetből a másikba való átlépését óhajtja szabályozni, magában foglalja a megokolást is, ezért annak fejtegetését szükségesnek nem tartjuk.

II. Tétel. A tanterv módosítása.

E tételre vonatkozólag a közgyűlés határozataiként a következő pontokat bátorokodunk alázattal felterjeszteni:

1. A tanterv módosításának alapjául fogadtassék el az 1882. évben 3.998. sz. a. a négy osztályú tanítóképző-intézetek számára kiadott miniszteri tanterv.

¹⁾ L. Kozma Ferencz: „A felvétel és a felvételi vizsgálatok“ czimű czikkét. Magyar Tanítóképző. V. évf. VII. füzet. 409. l.

2. A tanítóképző intézetek négy évfolyamúak legyenek, illetőleg a három évfolyamúak négy évfolyamúakká tétessenek.

3. Helyes a tanterv azon alapfelfogása, hogy tanítóképző intézeteink általánosan képző és szakintézetek; de lényeges hibája a tantervnek, hogy benne az általános és szakképzés között levő viszony nincs helyesen, szabatosan megállapítva.

Szükséges, hogy az általános képzés mellett a szakképzés fokozatosan nagyobb tért nyerjen, s az általános műveltségre tartozó tárgyak tanítása a 3-ik évfolyamban lehetőleg befejeztessék s a 4-ik évfolyam túlnyomóan, az eddiginél nagyobb mértékben fordítsassék a gyakorlati és szakképzésre. A 4-ik évfolyamban a növendékek az általános műveltséget célzó tantárgyakkal az ismétlések és az elemi iskolai módszer szempontjából foglalkozzanak.

A tanítóképző-intézeti oktatásnál az általános műveltséget célzó tantárgyak tanítása a paedagogiai szakképzés szolgálatában álljon.

4. Az egyes tantárgyak terve részletesebben kidolgozandó, mint a most érvényes tantervben van.

Az egyes tantárgyakból az anyag megállapítása legyen tekintettel: a tanítóképzők általános emberi és speciális hazafias és paedagogiai céljaira; nem az ismeretek sokaságára, hanem azok képző voltára és gyakorlati alkalmazhatóságára, az elemi és ismétlő iskolák tantervére, a tanítók társadalmi feladatára, a növendékek előképzettségére, a gyakorlati kiképzésre, a képesítő vizsgálat követelményeire s arra, hogy alapúl és buzdítóul szolgáljon a tanítók további önképzésére.

A hittani, az elméleti és gyakorlati paedagogiai órák száma szaporítandó. A magyar nyelvre az eddiginél több óra veendő fel. Azon heti órák száma, melyeknél a tanár is jelen van, 33-nál magasabbra nem emelhető.

Figyelembe veendő továbbá, hogy minden képzőben az illető környék nemzetiségi viszonyai szerint a magyar nyelven kívül egy más hazai nyelv, a magyar vidékeken levő tanító- s általában a tanítónőképző intézetekben a német nyelv rendes tantárgyként tanítandó. A történelem, mint művelődés-történet, taníttassék. A földrajz a III. osztályban is tanítandó. Általában a gyakorlati tárgyakra, mint a zenére, énekre, szépíráásra, rajzra különös gond fordítandó. A speciális házi ipar, mint ilyen törlendő és helyette a kézügyes-séget fejlesztő kézimunka alkalmazandó. A zene- és énekórák száma a kántorképzésre való tekintettel szaporítandó.

5. A tanító- és tanítónőképző intézetek tanterve lehetőleg egyforma legyen.

6. A rendes tanárok létszáma emeltessék, a segédtanári állás szüntettes-sék meg s a helyett három évig tartó helyettes tanárság hozassék be; rendes tanárokul a nők is alkalmaztassanak; a gyakorlati tárgyak, mint a rajz-, ének-, zene- és testgyakorlás tanárai, rendes tanári ranggal és fizetéssel láttassanak el.

E tételek megokolásául a következőket bátorkodunk előterjeszteni:

A magas kormányt az állami tanító- és tanítónőképző intézetek négy évfolyamúvá tételére nyilván azon körülmény indította, hogy a tanító-

növendékek a mai előkészültség mellett három év alatt nem sajátíthatják el a szükséges képzettséget. Tanítóképzőinknek jelentékeny része azonban, mintegy 25, még mindig három évfolyamú lévén, mely tisztelettel kérjük a magas kormányt, kegyeskedjék bölcs belátása szerint a rendelkezésére álló eszközökkel, esetleg állami segély nyújtásával odahatni, hogy ezen három évfolyamú intézetek minél előbb négy folyamra rendeztessenek be.

Az 1855-ben szervezett és két évfolyammal felállított tanítóképzők tanterve nem kívánt egyebet, mint leginkább az olvasókönyv alapján az elemi iskolai tananyag módszeres feldolgozását; csak a paedagogiából, mint szaktárgyból, a rajzból, de különösen a zenéből kívántatott a népiskolaitól eltérő, illetve magasabb képzettség. 1868-ig tehát néhány jobban szervezett protestans intézet kivételével a tanítóképzők csak gyakorlatilag képezték az ifjakat, elméleti és általános műveltséget alig nyújtottak.¹⁾

Az 1868-ik évi 38-ik törvénycikk magasabb czélokot tűzött ki a népiskoláknak s a megalkotott népoktató rendszernek sikere csak azon esetben volt várható, ha az iskolákban alaposan művelt tanítók oktatnak. Az állami tanítóképzők számára 1869-ben kiadott miniszteri tanterv ezt a kívánalmat tartotta szem előtt, midőn a három évfolyam számára, a latint és görögöt kivéve, habár kisebb terjedelemben felvette mindazon tantárgyakat, a melyek a középiskolákban is az általános műveltség kifejtésére szükségeseknek tartattak. Ez anyag több volt, mint a mennyit a három évfolyamos tanítóképző intézetek könnyen feldolgozhattak volna, mihez járult még az is, hogy akkor a tanítóképző intézetekbe még különbözőbb képzettségű és selejtesebb elemek kerültek, mint most. Ezek az itt röviden érintett eszmei és gyakorlati körülmények okozták, hogy tanítóképzőink erőinek javarésztét az általános műveltség kifejtésére, illetőleg az ezt célzó tárgyak oktatása foglalta le; a paedagogia csak szerényen vonta meg magát a többi tárgyak mellett; a zene, rajz és egyéb gyakorlati tárgyak kelleténél kisebb térre szorultak. A tanítói gyakorlat czéljából állítottak fel ugyan az intézetekkel kapcsolatosan gyakorló iskolák, de ezekben a növendékek számba vehető gyakorlatot nem szereztek. A törvény (102. §.) és a miniszteri tanterv is a gyakorlat teljesebb megszerzését valamely népiskolában az abiturienus növendékekre bizta. Ez az intézkedés azonban a gyakorlati életben annyi nehézségekbe ütközött, hogy sohasem vétetett szigorúan, sőt végrehajtása éppen a tanítók helyes gyakorlati kiképzése és anyagi helyzetének érdekében nem volt kívánatos.²⁾

Az általános műveltségre szolgáló tantárgyak okozta túlterheléssel és a gyakorlati kiképzés majdnem teljes hiányával kellett tanítóképzőinknek az első tíz éven át küzdenie. A magas miniszterium segítni óhajtván a bajokon, a tantervet két- sőt háromízben vette revízió alá. Az 1-ső átdolgozás történt 1877-ben, a 2-dik 79-ben, a 3-dik s jelenleg is érvényben lévő tanterv a tanító-nőképzők számára 1881-ben, a tanítóképzők számára 1882-ben adatott ki.³⁾

Az új tanterv egyéb javítást alig tett, minthogy az elebb három évre összezsúfolt tantárgyakat négy évre szétosztotta. A miniszteriumnak szándéka az új tantervvel két irányban nyilvánult. Az egyik a túlterhelés

¹⁾ „Tanterv a pesti tanítóképezde I. évfolyamára“. Tanodai Lapok 1855. évf. pag. 227, 235, 243.

²⁾ L. Radó Vilmos: „A tanító-növendékek gyakorlati kiképzése“ czimű czik-két. Magyar Tanítóképző V. évf. 3. füzet.

³⁾ L. Dániel Márton I. Jelentése. 25. l.

megszüntetése volt, a mi kitűnik az 1879. évi 16.014. sz. a. a budai állami tanítóképző intézet igazgatóságához intézett rendelet következő tételéből: „A tanulók tanulási órái a mostani túlterhelhetés megszüntetése által illő mértékre fognak leszállíttatni, minélfogva ők mind az elméleti tanulni valókra, mind a gyakorló iskolai gyakorlatokra elegendő időt fognak fordíthatni.“¹⁾ Kikötötte azonban a rendelet, hogy az eddigi tanítási órák száma mivel sem emelkedjék, minek következtében a paedagogiai és gyakorlati órák száma is alig lett több. A revízió másik czélja volt az előképzettség javítása, a mi pedig a rendelet következő soraiból tűnik ki: „Tíz évi tapasztalatom után arról győződtem meg, hogy az elemi tanítóképezdében levő ifjak nincsenek eléggé elkészülve arra, hogy az eléjük szabott tanulni valóban mindjárt kezdetben kellő előmenetelt tehetnének, mely miatt a tanároknak legalább is egy évi időt kell fordítani arra, hogy az ifjak a tanulásba bevezetessenek és abban nyomósan haladhassanak elő; minél fogva elhatároztam, hogy a budai áll. elemi férfitanító-képezdében a mostani 3 éves tanfolyam elé egy előkészítő osztályt állítok a végből, hogy az intézetbe belépő ifjak ezen előkészítő osztályban a tanulás helyes útjára vezettessenek s az erre következő három évi tanfolyam alatt elméletileg és gyakorlatilag alaposan kiképeztessenek.“²⁾

Kitűnik ez idézetekből, de meg az 1881- és 82-ben kiadott tantervekből, hogy a magas miniszteriumnak nem volt szándékában a tanítóképzésnek különösen gyakorlati irányban való fejlesztése. És az valóban nem is történt meg.

Tagadhatatlan, hogy állami tanítóképzőinknek négy évfolyamúvá tétele nagybecsű reform volt. Igen sokat lendített a tanítóképzésen, nagy mértékben emelte annak színvonalát; az egyes tantárgyakból adott kiképzés alaposabb, biztosabb és maradandóbb értékű lett. Elismerésre méltó következménye ez intézkedésnek az lett, hogy tanítóink az egyes tantárgyakból nagyobb készültséggel léphettek pályájukra s általában oly szép ismeretekre és műveltségre tettek szert, hogy a társadalmi és közélet terén mindazon jogok gyakorlására igényt nyertek, a melyek művelt művelt általában megilletnek. Azonban tanítóink kiképeztetését éppen pályájuk szempontjából nem tarthatjuk tökéletesnek. A tanítóképző intézeteinkből kilépő ifjagnál a teljesebb általános képzettség mellett hiányzik az ismeretanyag gyakorlati felfogása és a készség annak az oktatásban való felhasználására. Nem jogosulatlan a panasz, hogy a tanítóképzőkből kikerült ifjagnak nincs annyi ügyessége az oktatásban és a nevelésben, mint a mennyit egy kezdő tanítótól is meg kell kívánni. A tanítandó anyag megválasztásában nem találják el a kellő mértéket, vagy sokat vagy keveset tanítanak, nem tudnak eléggé leszállani a gyermek értelmi fokához; nevelői eljárásuk sok kívánni valót hagy fenn, tanítói módszerüknek a mellett, hogy nem elég biztos, egyik hiánya az, hogy nem szegődtek úgy, mint kellene, a nevelés szolgálatába.

Tévedés volna tanítóképzőinktől azt kívánni, hogy tökéletes tanítókat neveljenek; ez ép úgy lehetetlen, minthogy többi szakiskolaink sem nyújt-

¹⁾ L. Gyertyánffy István: „A budapesti áll. elemi és polgári iskolai tanítóképző intézet multja és jelene.“ 60. l.

²⁾ L. Gyertyánffy István: „A budapesti áll. elemi és polgári iskolai tanítóképző intézet multja és jelene.“ 60. l.

hatnak kész gazdákat, munkavezetőket, iparosokat, kereskedőket; mindazonáltal szükséges, hogy tanítóképzőink, az eddiginél több és biztosabb gyakorlati képzettséggel bocsássák magasztos, de nehéz hivatásukra növendékeiket.

A jelzett körülmények kétségtelessé teszik, hogy a mennyiben a tanítóképző intézetek tanterve módosíthatni fog, ennek gyakorlati irányban kell történnie. Erre pedig elérkezett az idő, mert a hiány a tiz vagy helyesebben, a húsz évi tapasztalat alatt nyilvánvalóvá és következményeinél fogva igen érezhetővé vált. Sürgetővé teszik különösen a közel multban létesített, valamint a jövőben várható reformok népoktatásunk terén, de kényszerít bennünket tanítóképzésünk emelésére az a körülmény is, hogy az ország ipari, kereskedelmi és gazdasági életének fejlődésével a népoktatási ügynek lépést kell tartani.

Habár a külföldön itt-ott, mint Svájcban mozgalom indult meg, sőt hazánkban is hallhatók néha nézetek, hogy a tanítóképző intézet ne legyen más mint szakiskola, s ne nyújtson mást mint szakképzettségét, s a kellő általános képzettség megadását a középiskolákra bizza, mindamellett még az ezt sürgetők is megengedik azt, hogy a jelen viszonyok között ez az elv még keresztül nem vihető. A tanítói hivatal, habár annak magasztosságát már általában elvileg elismerik, még nem díjaztatik annyira és a társadalmi-politikai életben még tényleg nem örvend oly tekintélynek, hogy a tanítóképző intézet a középiskolákat elvégzett ifjából toborozhatná növendékeit. Az a módja tehát a képzésnek, hogy a tanítóképző intézetek tisztán a szakműveltséget nyújtsák az általános kiképzés teljes elhagyásával, gyakorlatilag kivihetetlen. A külföldi intézetek sincsenek ezen rendszer szerint berendezve; az a körülmény pedig, hogy hazánkban több helyén a tanítóképző intézet a gymnasiumnak függeléke, sőt néhol a tanítói növendékek a középiskolai tanulókkal együtt hallgatják a tantárgyakat, éppen nem bizonyít az említett rendszer mellett, sőt inkább ellene, mert tapasztalat szerint ezen viszony mellett a tanítóképző intézetnek alárendelt szerepe van s az ezen iskolákból kikerült ifjak tanítói képzettsége célnak nem megfelelő és hiányos.

De elvi szempontból is sok előnnyel jár az, hogy ugyanazon intézet számára legyen fentartva az általános és szakképzés megadása. Vegyük csak el az általános műveltség megadását tanítóképzőinktől, megszűnik a most létező szoros kapocs az általános és szakképzés között, minek pedig több tekintetben nagy hasznát tapasztaljuk. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a tanítói pályára ifjainkat nemcsak oktatni, hanem nevelni is kell.

Egyszóval különösen gyakorlati szempontokból nem tartanók célszerűnek a rendszer-változtatást, sőt tanítóképzésünk oly irányban való fejlesztését sem, a mely csakis a középiskolai oktatással igyekeznék azt szoros kapcsolatba hozni, s a képzés kezdetét mindinkább a középiskola végére terelni. A jelenlegi rendszernek fentartását javasoljuk, de kívánjuk annak javítását és tovább fejlesztését. A következőkben bátorodunk a főbb hiányokat feltárni és azok orvoslására felterjesztett javaslatainkat részletezni.

Az általános és szakképzés viszonya. Fontos dolog az, hogy az ifjakat tanítóképzőinkben bizonyos ismeretkészlettel lássuk el, a mely ismeretanyagának jóval magasabb színvonalon kell állania a népiskoláinál mind a mi a mennyiséget, mind a mi a minőséget illeti. Csak az válogathatja ki az ismeret-

reték közül a fontosat, a ki a kevésbé fontosakat is ismeri. De éppen azért, hogy a tanító a népiskolai tananyagot biztosan kezelhesse, szükséges, hogy világosan rendezett, a legfőbb tudományos fogalmak szerint osztályozott ismeretközzel rendelkezzen. Teljesen igaz az, a mit korunknak s hazánknak egyik legnagyobb államférfia mondott, hogy míg a népiskolai oktatásban nem szabad tudományos rendszert követni, addig a tanítóképzésnek feladata, hogy a tanítóval az elemi ismereteket a tudomány világánál fogassa fel. Ezt létesíteni az általános képzésnek feladata.

A mennyire szükséges az, hogy a tanító a népiskolánál szélesebb körű és magasabb szempontok szerint rendezett ismeretekkel lépjen az iskolába, ép oly fontos, hogy tudjon a gyermek ismeretköréhez léereszkedni, azon ismereteket, a melyek értelmi, érzelmi s általában lelki fejlettségének megfelelőnek, kiválogatni; hogy azt a módot, a melylyel valamely ismeretet a gyermekben legkönnyebben, a legtermészetesebben származtatni lehet és kell, ismerje és biztos kézzel keresztül vinni képes legyen; tudja még a tanító a nála tudományos szempontok szerint osztályozott fogalmak rendszerét szétbontani s közöttük pszichológiai vagyis oly rendet létesíteni, a mely a gyermeki ismeretkör természetes tágulásának, a lelki tehetségek s zerves összehatásának, fokozatos fejlődésének megfelel: „egyszóval tudja a szaktudományt iskolai tudományyá átváltoztatni.“ (Regéczy). Végre ismerje, értse a gyermeki élet kedélymozgalmaikat, hogy tudjon azok szívére hatni, akaratjukat nemes irányba terelni. Ezt megadni a s z a k k é p z é s van hivatva.

Tanítóképzésünknek gondoskodnia kell, hogy a tanítónövendékek úgy az egyik, mint a másik irányban megszerezzék a kellő készültséget. Az általános és szakműveltség között egyensúlynak kell lennie, mert bármelyik hanyagoltatik el, az a már tényleg hivataloskodó tanítók működésén az önképzés által nehezen kiköszörülhető csorbát ejt.

Igaz ugyan, hogy — a mint lejjebb lesz alkalmunk kifejteni — a tanítóképzőkben minden tantárgy tanításánál lehet, sőt kell (jobban mondva: kellene) a szakképzést előmozdítani; mégis azon tantárgy, a mely, szorosabb értelemben véve, a tanítóképzőknek a szakjellegét megadja és a szakképzettséget szolgálja, a neveléstan. Ez okból e tárgyat tanítóképzőinkben elsőrangú fontosság illeti, a minek az órák számában kifejezésre kell jutni. Lássuk, hogyan állunk e tekintetben? A jelenleg érvényes tantervben a négy évfolyam heti óráinak száma kitesz 107-et, a miből az elméleti és gyakorlati neveléstanra mindössze csak 15 óra esik. Ez valóban kevés ahhoz, hogy célt lehessen érni, hogy tanítóink a népiskolai nevelés és oktatás módszerét úgy elméletileg, mint gyakorlatilag elsajátítsák. Hogy az általános képzés mellett a paedagogiai kiképzésre jelenleg fordított idő aránytalanul csekély, sok tekintetben ennek kell tulajdonítanunk azt a már említett bajt, hogy a tanítóképző intézetekből kikerülő ifjak el vannak ugyan telve az elméleti ismeretek szülte túlzott öntudattal, de a módszernek lényegéig nem hatolhatván el, könnyen modorosságba esnek, a melytől nehezen tudnak szabadulni. Emelni kell tehát az ifjak paedagogiai képzettségét tanítóképzőinkben, és pedig első sorban a paedagogiai órák számának szaporítása által!

Azon alap, a melyen a szoros értelemben vett szakképzettségeknek épülnie kell, az általános műveltség, a mennyiben ez készíti elő amant. Tanítóképző intézeteinkbe lépő ifjak rendszeren nem képesek az elvontabb és mélyebb gon-

dolgozást igénylő paedagogiai tárgyakat teljesen felfogni, csak lassanként, az általános műveltségre szolgáló tárgyak tanulása közben szerzik meg ehhez az értelmi erőt; sőt nem alaptalan sokaknak azon véleménye, hogy a részletes módszertan és a gyakorlati tanítást, ha velük tökéletesen célt akarunk érni, csak a tárgyismeret teljes befejezése után kellene tanítanunk. Ha csupán ebből a szempontból tekintenénk a dolgot, legezészerűbben úgy járnánk el, hogy a növendékeknek a szakképzést az általános kiképzés teljes befejezése után adnók meg. Azonban a szakképzésnek az általános képzés felé való helyezése, mintegy ahhoz adása igen elhibázott lépés volna, mert megszünnék ezáltal az általános és szakképzés közötti szoros kapocs. Az egyes tantárgyak oktatása igen alkalmas arra, hogy a lélektani, logikai és methodikai ismeretek részint kibővítsenek, részint a már tanult tételek jobban elmébe véssenek. Másrészt a paedagogia tanára az egyes tantárgyakból: nyelvtanból, történelemből, mennyiségtanból, természettudományokból stb. merítvén például, nagyobb bizonyító erővel alkalmazhatja azokat, ha még friss emlékezetben vannak. Ezen kölesönhatásnál fogva már az alsó évfolyamokban is tanítandók azok a paedagogiai tantárgyak, a melyek könnyebben érthetők és alapvető természetűek a későbbi paedagogiai tanulmányokra nézve; ilyenek az emberi testtan és lélektan. A fent kifejtett szempont azonban mégis azt teszi szükségessé, hogy a neveléstani órák száma osztályonként fokozatosan növekedvén, a paedagogiai képzés a felsőbb folyamokban mind nagyobb tért foglaljon, a negyedik osztályban pedig túlnyomóvá tétessék. Természetesen ép ily arányban kellene fogyni felfelé az általános képzés szolgálatában álló órák számának. Az alsó három évfolyam súlypontja tehát az általános képzés, a negyedik évfolyam pedig a paedagogiai képzés volna.

Miniszteri tantervünkben is a paedagogiai órák számának fokozatos emelkedése észlelhető, a mennyiben az I. évfolyam számára 3, a II. számára 3, a III. számára 4, a IV. számára pedig 5 van előírva. Elégtelennek kell tartanunk a felsőbb évfolyam ezen 5 paedagogiai óráját.

Tanítóképzésünknek lényeges hibája ugyanis az, hogy nincs gondoskodva elegendő tanítási gyakorlatról. Növendégeinket ellátjuk az egyes tantárgyakból bő szakismerettel, de nem adunk elég utasítást azok felhasználására az elemi oktatásnál; a módszertan tanítása alkalmával szabályokat nyújtunk elméletileg, de nem gondoskodunk eléggé azoknak begyakorlásáról. A kellő gyakorlat megszerzésére a harmadik évfolyam 1 és a negyedik évfolyam 3 órája, a mely ezen célra van kitűzve, korántsem elegendő. A hiányon a negyedik évfolyam olynemű berendezés segítene, hogy az „ifjak erejük és idejük legjavát a szakképzésnek szentelhessek.“¹⁾ Vagyis legyen a negyedik évfolyam gyakorlati év. Ez a berendezés megfelelné az 1868. XXXVIII. t.-cikk szellemének is, a mely a 102. §-ban próbaévet szab meg.

A negyedik évfolyamnak gyakorlatibbá tételére a következő határozatot hozta: „Az általános műveltségre tartozó tárgyak tanítása a 3-ik évfolyamban lehetőleg befejeztessék s a 4-ik évfolyam túlnyomóan, az eddiginél nagyobb mértékben fordítottassék a gyakorlati és szakképzésre.“ Továbbá:

¹⁾ Emericzy Géza: „A tanítóképzés reformja.“ A II. egyet. tanítógyűlés naplója. 273. 1.

„A 4-ik évfolyamban a növendékek az általános műveltséget célzó tantárgyakkal az ismétlések és az elemi módszer szempontjából foglalkozzanak“

Mivel ezen két tétel világosan megjelöli azon legfontosabb módosítások alapelveit, a melyeket a közgyűlés eszközölni javasol; továbbá a tanterv részletes kidolgozása egy későbbi közgyűlés teendője lesz: ezért a javaslatok értelmezésétől és részletezésétől tartózkodunk, azoknak mintegy bővebb megokolásául csupán azt hozzuk fel, hogy a jelenlegi tanterv mennyire osztja szét az általános műveltségre szolgáló tantárgyakat a négy évfolyamban. Megjegyezzük, hogy csupán a hittant, magyar és német nyelvet, a történelmet és földrajzot, a mennyiségtant és természettudományi tárgyakat vesszük számításba; a művészeti és gyakorlati tárgytól eltekintünk, mert azoknak természetüknél és fontosságuknál fogva közmegegyezés szerint a negyedik évfolyamban is kell szerepelniök. Az említett tantárgyakból az első évfolyamra esik 15, a másodikra 16, a harmadikra 16 és a negyedikre 15. Ebből látjuk, hogy a negyedik osztály ép úgy meg van rakva általános műveltségre szolgáló tantárgyakkal, mint a többi évfolyamok. A negyedik osztály végzi azt, a mit a többi osztályok; növendékeinket ott is nagy mennyiségű tárgyismerettel halmozzuk el, sőt tényleg úgy áll a dolog, hogy közel lévén a képesítő vizsgálatok, a tantárgyak befejezhetése végett a növendékeknek még nagyobb munkát kell e tekintetben végezniök, mint egyéb években. Különösen ennek kell tulajdonítanunk, hogy a negyedik osztály szakképző jellege nem domborodik ki eléggé s a tanítói gyakorlat a megillető jelentőségre és érvényre nem tud emelkedni.

A szakképzés szempontjából fontos azon javasolt eljárás, hogy a növendékek a negyedik évfolyamban az egyes tantárgyakat ismételjék és azokkal az elemi módszer szempontjából foglalkozzanak. Az ismétlő összefoglalás áttekintést nyújt a tárgyak összes anyaga felett; öntudatosabbá, biztosabbá teszi a tudást és megvilágítja ama kapcsokat, a melyek a tantárgyakat összefűzik; elősegíti tehát azt, hogy a tudás szerves egészsze váljék. A népiskolai tananyag legnehezebb és legfontosabb részletes módszertani feldolgozása, a népiskolai tanuló, vezér- és segédkönyv-irodalomban való tájékoztatás pedig utat mutat a magasabb szempontból elsajátított tanítóképző intézeti ismeretanyagnak mikénti felhasználására nézve a népiskolai oktatásnál; megjelöli a viszonyt az eszköz: az eddig elsajátított tudás és a cél: a népiskolai tananyag között. Hogy jelenlegi tantervünk készítője előtt is lebegtek ezek a szempontok, kitűnik azon anyagból, a melyet a miniszteri tanterv a negyedik osztály számára a számtanból kiszab, ez a következő: „1. A népiskolai számtani tananyagnak oly módon való feldolgozása, a minőt a népiskolai tanítás kíván. 2. Az egész tananyag encyclopaedicus ismétlése. (Hetenkint 2 órán.)“ Éppen így a mértanból is kiszabja a tanterv „a népiskola mértani tananyagának feldolgozását“. A többi tantárgyknál azonban erről szó sincs. Valóban nem tudjuk, véletlenül becsúsztott hibának tartjuk-e ezt, vagy valamely jónak elfogadott elv következtlen alkalmazásának. A tapasztalat azt mutatja, hogy a hol a tantervnek ezen intézkedése észszerűleg alkalmaztatott, a tanítói gyakorlat nagy hasznát látta annak. Ha egyéb okokra nem is, legalább a tapasztalatra támaszkodva, kérjük a mennyiségtannál alkalmazott eljárásnak a többi tárgyakra nézve általánosítását.

Az általános és szakképzés között levő viszonyoknak az eddigénél szabatosabb és helyesebb megállapítására nézve a közgyűlés az előbb idézett két határozaton kívül még egy harmadikat is hozott: „A tanítóképző intézeti oktatásnál általában az általános műveltséget célzó tantárgyak tanítása a paedagogiai szakképzés szolgálatában álljon.“ Az előbbi határozatot már volt alkalmunk bőven megokolni és részletesen értelmezni, legyen szabad most még ezen utóbbi tételt röviden megvilágítani.

A közelebbi értelme e tételnek az, a mit már előbb is fejtegetni bátor-kodtunk, t. i. hogy az egyes tantárgyak tanítása a növendékek embertani és neveléstani ismereteinek elsajátítását támogassa. A természetrajz az állatok tanítása közben megejtett boncztani összehasonlítások alapján különösen alkalmas az ember-testtani ismeretek öntudatosakká tételére; a természettan és vegytan az egészségtan és testi nevelés egyes tételeit világíthatják meg. Az egyes tantárgyak a lélektani tanulmányok megszilárdítását is eszközölhetik, a mennyiben a természettudományok, a mennyiségtan, nyelvtan gyakran frappans példákat nyújtanak az értelem működésének szabályaihoz, az egyes irodalmi művek fejtegetése nemcsak szépészeti, hanem lélektani szempontból is történhetik; az irodalomtörténet és általános történet, különösen ha az művelődéstörténeti alapon tanítatik, a neveléstörténet oktatását támogathatja. Tantervünkben az egyes tantárgyaknak a paedagogiai oktatással való ilyenmű kapcsolatba hozásának nyoma sincs, pedig azon tanítóképző-intézetekben, a melyekben paedagogiailag kellőleg képzett tanerők működnek, erre néha tekintettel vannak. A közgyűlés ezen határozata által tehát nem hozott egészen új dolgot javaslatba, hanem az eddigi itt-ott meghonosult gyakorlat szentesítését és a tantervben való feltüntetését, hangsúlyozását kívánta.

A második értelme a tételnek, hogy a képző-intézeti oktatás legyen tekintettel a népiskolai oktatásra. Képző-intézeteink működésének egy ágában sem tapasztalunk annyi bizonytalanságot és sokféleséget, mint az oktatásban. Sokan abból az elvből kiindulva, hogy a tanítóképző-intézet magasabb iskola, egészen azon módszer és rendszer szerint tanítanak, a mely a középiskolák legfelsőbb osztályaiban szokásos, mások pedig tekintetbe véve a képző-intézetek különleges célját és jellegét, az oktatásnál az úgynevezett elemi módszert követik ugyan, de a tananyag terjedelme és felosztása a középiskolák magasabb osztályainak felel meg; végre vannak, a kik hivatalos tantervünknek azon kívánságát, hogy „a tanítóképzői tanításnak a népiskolai tanítás előképezésnek kell lenni“, úgy fogják fel, hogy necsak a módszer, hanem az ismeretkör sem legyen más és több, mint a népiskolai. A fenti határozat ez eltérések megszüntetésére és a tanítóképzés egyöntetűbbé tételére törekszik. Bátor-kodunk a közgyűlésben uralkodó felfogás szerint e tétel tartalmát röviden jelezni.

A képző-intézeti oktatás nem felelhet meg a középiskolainak ezen két intézet eltérő céljánál fogva. A középiskola feladata csupán bizonyos általános műveltség nyújtása, a képző-intézet szakiskola, a mely egy pályára közvetlenül készít elő. A középiskola ellenben előkészít a magasabb tudományos pályákra és „kényszeríti növendékeit a műveltség minden elemeivel való foglalkozásra, hogy a leendő szakemberek között a nemzeti öntudat és összetartás érzését fentartsa, hogy a harmonikus sokoldalú műveltséggel a leendő szakember egyoldalúságát ellensúlyozza; hogy a különféle tantárgyakon

a szellem, a gondolkodás különféle irányait fejleszse“. ¹⁾ Ebből következik, hogy a középiskola az egyes szakpályák külön követelményeit tekintetbe nem veheti s a gyakorlatilag közvetlenül alkalmazható ismeretek nyújtását a szakintézetekre bízva. A képző-intézet azonban, mint szakiskola, kénytelen minden ismeretelem közlésénél figyelemmel lenni annak a jövőendő életpályán való gyakorlati alkalmazhatóságára, vagyis feladata a tanítójelöltekkel annyi és olynemű ismeretet közölni, a melyek képesítik őket a népiskolai oktatás helyes végzésére, s az egyes tantárgyakból önálló szemléletek, megfigyelések és tanulmányok folytatására. Példának okáért növendékeink a magyar nyelv-tant és irodalmat nemcsak a nyelvtani szabályok megértése és alkalmazhatása, az irodalom jelen állapotának és fejlődési fázisainak áttekintése végett tanulják, hanem hogy tudják az élő nyelv sajátosságait megfigyelni, a nyelvtani alakok és szabályok használatában öntudatosságra és az eltérő nézetek megítélésében némi önállóságra szert tenni az irodalmi olvasmányok szépészeti és erkölcstani értékét megítélni. A külföldi népek története is nem csupán a világtörténelem nevezetesebb mozzanatainak ismerete szempontjából tanítandó, hanem, hogy a növendékek hazánk politikai és kulturális fejlődését megértsék és a hazai történeti események leendő oktatására az elemnél magasabb szempontot megszerezzenek és képesek legyenek egyes történeti művek, monographiák felfogására. A természeti tárgyak nemcsak ezen tudományok mezejének átpillantása és a rendszerek habár rövid foglalatú megismerése szempontjából tanítandók, hanem hogy a növendékek meg tudják figyelni és alaposan értelmezni a körükbe eső egyszerűbb természeti jelenségeket, szokjanak a vidéken és a gyakorlati életben előforduló állatok, növények, ásványok vizsgálásához, az életjelenségek és az élettelen tárgyakon végbemenő nevezetesebb változások felismeréséhez és értelmezéséhez stb. A tanítóképző-intézetben tehát olyan oktatás, a melynek célja, mint a középiskolában, pusztán az általános kiképzés volna, nincs; nem is lehet abban különálló általános és külön szakképzést megkülönböztetni, amennyiben az egyes tantárgyak oktatásánál nemcsak bizonyos általános műveltség kifejtésére kell törekednie, hanem cél gyanánt a paedagogiai szakképzést mind a négy évfolyamon keresztül folyton szem előtt kell tartania, ezért a tananyag úgy választandó meg, s oly módon csoportosítandó, hogy emennek megalkotásához hozzájáruljon. Egy szóval az általános műveltségre szolgáló tantárgyak anyagának kijelölésénél és feldolgozásánál a gyakorlati szempontok legyenek az irányadók. ²⁾

A tanítóképző oktatás azon általános műveltségre épít, a melyet növendékei a négy közép- vagy polgár-iskolai osztályból hoznak, mindazáltal a képző-intézeti oktatás kulcsa korántsem a közép- vagy a polgári iskolában, hanem az intézet eredeténél és céljánál fogva a népiskolában van, s a midőn a képző-intézeti oktatás módszerét és tananyagát illetőleg a főbb szempontokat megállapítjuk, főleg a mindennapi és ismétlődő népiskola követelményeire és létező tantervére kell figyelnünk. Szükséges, hogy a tantárgyakat, azok terjedelmét, óramennyiségét azon ismeretkörre tekintettel állapítsuk meg, a mely eme iskolákban fel van ölelve. Tétessenek középpontokká azon tan-

¹⁾ Dr. Málnai Mihály: „Az általános és szakképzés tanítóképző-intézeteinkben“. M. Tanítóképző V. évf. VI. füzet, 295 l.

²⁾ E fejtegetés alapjául szolgált dr. Málnai Mihálynak fentemlített értekezése.

tárgyak, a melyek egyrészt a nemzeti műveltség elemeinek legfontosabb alkotó részei, másrészt a tanítói hivatás specialis követelményei. Ezek a valóság, a magyar nyelv és irodalom, a magyar történelem és földrajz, a gyakorlati tanítás, a művészeti és gyakorlati tárgyak, úgymint a zene, rajz, gazdaság, ipar. A részletek kidolgozásánál válogassuk ki azt, a mi különös képző erővel hat a növendékre, s a tanításhoz megkívántató bizonyos intellectualis képességek kifejlesztését eszközölhetik; mint például, hogy tudjon a tanító helyesen megkülönböztetni, a lényegét kikeresni, a tananyag különálló részeit világosan egymásra vonatkoztatni, a dolgokat szabatosan előadni; jelöljünk ki bőven oly anyagot, a melyből az ifjú kedélye oly mély vallásosságot és erkölcsi erőt meríthet, hogy képes legyen a maga jámbor erkölcsösségét és vallásosságát majdan tanítványába is beoltani. Foglalkoztassuk a növendékeket az egyes tantárgyakkal gyakorlatilag, miközben megtanuljanak szemlélni, másokat s magukat megfigyelni, gondolkodni, önállóan itélni, a maguk erejéből alkotni. Legyen tekintettel a tanterv az anyag kijelölésénél a népelet jelenségeire, a nép foglalkozásának tárgyaira s azon eszközökre, a melyek különösen alkalmasok a nép szellemi és anyagi jólétének előmozdítására. Végre igen fontos szempont az, hogy a tanítójelöltek arra képesíttessenek, hogy a gyermekeket lélektani alapon kiismerni tudják, hogy a velük való helyes bánásmódot kellő fokig elsajátítsák, bizonyos jártasságot szerezzenek az oktatásban; megismerkedjenek az oktatás eszközeivel; az elemi vezér-, segéd- és tankönyvekkel, szemléltető eszközökkel, sőt ezek közül az egyszerűbbek előállításával. Ne törekedjünk tanítóképzőinkben sokat felölelni, hanem a tárgyat, mit felveszünk, mérítsük ki egészen, szemléltessük, vizsgál-tassuk minden szempontból, és képesítsük, sőt utasítsuk növendékeinket, hogy azzal önállóan is tovább foglalkozzanak elméletileg és gyakorlatilag; tanulmányozzák azt a könyvekből, a természetben és a népeletben. Egy szóval ismereteknek nem a nagy mennyisége a fő, hanem azok biztossága és gyakorlati iránya. Növendékeinket rendszertani és tudományos ismeretekkel is el kell látnunk, de csak annyival, a mennyi a felvett tételek alapos megértéséhez, minden oldalú megvilágításához és a nép- és polgári iskolainál mélyebbre ható tanulmányozásához szükséges. Egy szóval tanítóképző tantervünk fő feladata a népiskolai ismeretkör bővítése és mélyítése legyen oly mértékben, hogy a kilépő növendék saját általános és szakműveltségét az önképzés útján tovább fejleszthesse.

Az általános és szakképzés szoros kapcsolatba hozásának lényeges feltételül tartjuk még, hogy a képző-intézeti oktatás a módszer t illetőleg is tekintettel legyen a népiskolára. Értjük ezen azt, hogy a képző-intézet is, mint a népiskola, szemléltessen és tartsa be szigorúan az inductio szabályait; értjük továbbá egyáltalában a különböző módszeres eljárásoknak, a tanítási alakoknak a tárgyhöz és lélektani szabályokhoz mért művészi alkalmazását, a mi nem csak a tárgynak legtermészetesebb, legkönnyebb és ész- és jellemfejlesztő módon való elsajátítását eszközölje, hanem a növendékeket hasonló módszer alkalmazására buzdítani, lelkesíteni képes legyen.

Az itt kifejtett elvek világításánál, tekintve az 1881-, illetőleg 82-ben kiadott miniszteri tantervünket, általában az általános és szakképzés közötti szoros viszony szempontjából javításra és kiegészítésre szorul. Az tagadhatat-

lan, hogy a „Vezérelvek“, a melyekben röviden, de tömören és mély szakértelemmel, a feladatok világos látásával, mesterileg vannak összefoglalva tanítóképző oktatásunk alapelvei, nemcsak elismerik a két képzés közötti szoros viszonyt, hanem annak ápolását első rangú feladat gyanánt hangoztatják. Egyik helyen ugyanis a „Vezérelvek“ ezt mondják: „Úgy kell általok (a tantárgyak által) a tanítónövendékekre hatni, hogy a különféle tudományos ismeretek lelkeikben összhangzó egészszé alakuljanak s egyszersmind arra is rávezettessenek, hogy ők maguk miként hassanak; annak szellemével a gyermeki kedélyre, az erkölcsi érzés, az értelem és az ügyesség kifejtésére és a nemzeti nemesebb önértzet megalapítására.“ Máshol pedig így szól: „A tanítóképző intézeteknek az ismeret gyűjtésére célzó vezérlése nem első rendbeli és éppen nem egyedüli célja, hanem mindenekfeletti feladata: az ismereteknek paedagogiai feldolgozása.“ Vagy végre: „A tanítóképzői tanításnak a népiskolai tanítás előképének kell lenni.“

Úgy kellene, hogy eme magasztos elvek tanítóképzésünk egész rendszerét és minden ízét áthassák; a kiadott részletes tanterv azonban nem követi mindenben, sőt többnyire elfelejteni látszik ez utasításokat. Pár adattal igazolni tartozunk ez állításunkat. Hogy az egyes tantárgyak oktatása segítségére legyen, a lélektan, gondolkozástan, általános neveléstan, a neveléstörténet oktatásának, csupán a magyar nyelv és irodalom tervében találjuk nyomát, a mely szerint az I. osztály számára kiszabatik az olvasmányok közé „neveléstani népszerű fejtegetések“ felvétele. Eltekintve attól, hogy neveléstani értekezések elemzése az első osztályban kétes értékű, ez intézkedés nem is érinti a dolog lényegét. Üdvösebbnek tartanók annak hangsúlyozását, hogy az egyes olvasmányok különösen a II., III. és IV. osztályokban ne csak „alaki és tartalmi“, hanem lélektani szempontból is taglalhassanak.

Azon követelménynek, hogy a tananyag kijelölésénél a tanítóképzők szakjellege érvényre jusson, hogy különös figyelembe vétessék a népiskolai tananyag, a népelet feltételei, az ismeretek gyakorlatiassága, tantervünknek úgy szólván csak egy tárgya, a természetrajz, felel meg. A tanterv ugyanis ezen tárgynál határozottan megszabja: „A természet mindhárom országából azon családokat, nemeket és fajokat kell tárgyalni, a melyek a nép életével hasznos vagy káros voltuknál fogva szoros összeköttetésben vannak. Megismertetendők azok a főbb módok és eljárások, melyek szerint valamely vidék természeti viszonyaival meglehet ismerkedni.“ E célból a tanterv szerint állat-, növény-, ásvány- és földtani kirándulásokat kell tartani és a növendékekkel az állatok, növények és ásványok meghatározását gyakoroltatni. A természetrajznál alkalmazott elvek a többi tárgyaknál már kevésbé vannak keresztül vevé. Magyar nyelvi tantervünk bármely polgári vagy középiskolai tantervbe beillenék. A számtannál a tanterv hangsúlyozza ugyan a biztonságot „a gyakorlati életben felmerülő feladatok megoldásában“; de e biztonság nehezen érhető el, mert a kiszabott tananyag az órák számához képest sok. A földrajz tanításához adott utasítások igen általánosak, tehát tetszés szerint magyarázhatók. A gyakorlati szempont kielégítésére csak ennyit kíván meg: „A térképrajzolás és térképolvasás módja“. A történelem tantervében pedig a hazai- és világtörténelem tanításának szoros kapcsolata nem kívántatik. A tanítónőképző intézetek tanterve és a hozzá adott utasítások még általá-

nosabbak és kevésbé jelölik meg a gyakorlati szempontokat, mint a tanítóképző intézetekéi.

A mi a **tanterv részletes kidolgozását** illeti, erre nézve a közgyűlés első sorban azt javasolta, hogy az újonnan készítendő tantervnek részletesebbnek kell lennie a jelenleginél s különösen kívánatos részletes utasítások készítése.

Alig van könnyebben megokolható határozatunk ennél! Mint kifejtteni bátorkodtunk, tantervünk általában helyes alapelveken nyugszik, a melyek azonban csak kevés tantárgynál jutnak kellőképen érvényre, a nagyobb résznél legfeljebb csak kicsillámlanak, némelyeknél pedig az utasítások általánossága miatt fel sem fedezhetők. A tanítóképzésünk által elérendő siker fokozása érdekében szükségünk van tehát oly tantervre, a mely részint a „Vezérelvek“-ben, részint a közgyűlési határozatokban lefektetett és célszerűeknek talált alapelveket részletesen szemléltesse s ez által a gyakorlati kivitel biztosítsa.

A részletes utasítások készítése által még egyéb okok miatt is sok hasznót vélünk elérhetni. Tanítóképzésünk sikerét eddig nem kis mértékben csökkentette alkalmas tankönyvek hiánya. Tanítóképző intézeteink eddig kénytelenek voltak a legtöbb tantárgyból közép- vagy polgári iskolák számára irt tankönyveket használni, a melyek azonban a dolog természeténél fogva a tanítóképzők sajátlagos igényeit nem elégíthették ki. A képzők számára irt egy-két tankönyv közül is kevés találja el a helyes utat s többnyire igen eltérő alapfelfogás szerint, néha csak egyes tanítóképzők specialis viszonyaihoz alkalmazkodva készültek. A tanterv számára adandó részletes utasítások alkalmat fognának adni ezen hiány megszüntetésére, a mennyiben megjelölnék az alapot és irányt jó tankönyvek készítéséhez. A középiskolai tankönyvirodalom is akkor lendült fel nagyobb mértékben, mikor a részletes tanterv és utasítások megjelentek.

Részletes utasítások készítését szükségessé teszi tanítóképző oktatásunk egysége és egyöntetősége is. Részint a tanterv, részint a tanári karok szervezetének hiányai miatt a tanári testületek működésében eddig nem volt meg az egységnek azon foka, a melyet a tanítóképzésnek érdekei annyival inkább megkívánnak, mert nincs tanintézet, a melynek működésében, céljánál fogva annyira szükséges volna az egységes szellem, az egyes tantárgyaknak egymásra és főleg a szakképzésre való vonatkoztatása, összehasonlítása, mint a tanítóképzőben. Sok visszásságnak szülő oka az is, hogy a különböző képzőintézetek különbözőkép fogják fel és hajtják végre a tantervet, a mi nemcsak az egyik intézetből a másikba való átlépést nehezíti, hanem esetleges körülmenyektől teszi függővé az egyenlő tantervű intézetekben is a tanulmányok színvonalát. Mind e hiányokon segíteni volna hivatva a részletes tanterv és utasítás.

Közgyűlésünk részletesen megállapította azon alapelveket, a melyek szerint a tanterv részletes kidolgozása megejtendő volna, ezek: a humanizmus, a hazafiasság, a tanítók társadalmi feladatai, az ismeretek képző volta, gyakorlatiassága, az előképzettség, önképzés, továbbképzés, gyakorlati kiképzés, a tanképesítés; végre főleg a mindennapi nép- és ismétlő-iskolák tanterve. Mivel azonban ezen alapelveknek a képző-intézeti tantervben való alkalmazása a fentebbi megokolásban már előadatott, ezeknek újabb fejtegetése helyett csupán azt bátorkodunk felemlíteni, hogy e fontos elvek gyakor-

lati alkalmazásának keresztülvitele, különösen részletes tanterv és utasítások által biztosítható.

A közgyűlés a tanterv elkészítésére vonatkozólag még azon általános elvi határozatot hozta, hogy a heti tanórák száma 33-nál többre semmi szín alatt sem emelhető. Világos volt ugyanis, hogy a kiképzés iránt támasztott újabb igények óraszaporítással fognak járni, s éppen azért, ha a közgyűlés a tanterv kidolgozásával megbízott választmány kezeit az óraterv készítésében nem is akarta megkötni, jónak látta a fentebbi utasítást adni és egyáltalában véleményt nyilvánítani a felől, hogy a heti órák száma meddig szaporítható a növendékek testi fejlődésének, szellemi rugékonyságának veszélyeztetése nélkül. Ezen 33 órába a növendékek előkészülésére és önképzésére fordított idő nem tudandó be.

A mi az egyes tantárgyakat illeti, a közgyűlés csupán a vallástanra, a neveléstanra és magyar nyelvtanra mondotta ki határozottan az órák számának emelését; a gyakorlati és művészeti tárgyak és a földrajz óraszámának megállapítására nézve pedig figyelmébe ajánlotta a választmánynak azt, hogy e tárgyak művelése a tanítóképzőkben az eddiginél nagyobb gondot igényel. Mivel a neveléstani órák számának szaporítását már részletesen megokoltuk, most még a hittanra a magyar nyelvre és a gyakorlati tárgyakra bátorodunk néhány megjegyzést tenni.

Az 1882-ben kiadott miniszteri tanterv a hittant csak a három első évfolyamra írja elő, s annak oktatására összesen 6 órát szán. Úgy a tanítói hivatás, mint a növendékek lelki élete szempontjából tanítóképzésünk lényeges feladatául tartjuk a vallásos kedély fejlesztését, mélyítését, a vallásos türelmesség ápolását. Szükségesnek tartjuk, hogy az egész tanári testület át legyen hatva e feladat magasztosságától, s a kellő alkalmakat megragadja a növendékeket Isten imáadására, saját hitének szeretetére, másokénak tiszteletben tartására buzdítani. Habár ilyen módon az egész képzőintézeti nevelést jellemezné a vallásosság, mindazáltal a vallástanítás fontosságának külső elismerése céljából, valamint azért, hogy a növendékeknek alkalmuk legyen a népiskolai vallástanítás módszerét elsajátítani, kívánatos a hittani órák számának szaporítása, illetőleg a hitoktatásnak a IV. évfolyamban való szerepeltetése.

A magyar nyelv- és irodalom tantervünkben jelenleg 10 óraszám-mal szerepel. Ezen idő nem áll kellő arányban ezen tantárgy fontosságával. „A középiskolában az idegen nyelvekre fektetik a fősúlyt, a népoktatási intézetekben a nemzet nyelvét kell előtérbe állítanunk, mint a nemzeti kultúra legsajátosabb kincseinek tárházát. Ezt kell tennünk különösen nekünk, kiknek jórészt idegen ajkú ifjakkal van dolgunk. Zürich kanton tanítóképzője 19, az osztrák intézetek 5 évfolyamban 24, a szászok 6 osztályban 23 órát fordítanak a nemzeti nyelv és irodalom művelésére.¹⁾ Végre, hogy még közelebbi példát idézzünk, a velünk szomszédos horvát tanítóképzőkben is 13 órát szentelnek a horvát nyelv és irodalom tanulmányozására.”²⁾

¹⁾ Kapi Gyula: „A tanítóképző intézetek tantervének módosítása. Magyar Tanítóképző V. évfolyam, VII. füzet.

²⁾ Margitay József: „A horvát-szlavon népoktatás”. Magyar Tanítóképző V. évfolyam, IV. füzet.

A földrajz tanítására az I. és II. osztályban kitűzött 4 óra szintén nem elegendő ezen a tanítóképzés és népoktatás szempontjából fontos tantárgy elvégzéséhez. Különösen szükséges volna a hazai földrajznak az eddiginél alaposabb elsajátítása. Tekintve továbbá, hogy a földrajz összekötő kapocs gyanánt szolgál a többi tudományok között, kívánatos volna a földrajz tanítását legalább az első három osztályra kiterjeszteni.

Tanítóképzésünkben fontos szerepe van az úgynevezett művészeti és gyakorlati tárgyaknak; ezért valamint egyesületünk havi közlönye mindig különös figyelemmel foglalkozott azokkal, úgy a közgyűlés is hangsúlyozta, hogy ezen tárgyak oktatására tanítóképzőinkben az eddiginél nagyobb gond fordítandó, a mi kifejezést nyerjen azok óraszámának emelésében és a tananyag bővítésében és czélszerűbbé tételében.

Első sorban kell említenünk a zenét és éneket, a melyeknek művelése által tanítóképzőink fontos általános emberi és nemzeti érdekeket szolgálnak. Az ének és zene kedélynemesítő és szívvidámító hatásánál fogva egyik nevezetes eszköze az erkölcsi kiképzésnek, valamint minden iskolában, úgy a tanítóképző intézetekben is. Mi sem alkalmasabb továbbá a nemzeti és vallásos érzelmek ápolására, mint vallásos énekek, nemzeti és népdalok, játékkersek éneklése; ez az oka annak, hogy népiskoláinkban különös figyelemmel gondozandó az énektanítás. Már maga azon körülmény, hogy a tanítók a népiskolákban az éneket az óhajtott sikerrel és öntudatosan taníthassák, alapos képzettséget kíván tőlük úgy a zene gyakorlatában, mint módszerében. Nem győzzük eléggé hangsúlyozni azt is, hogy a zene, mint a magasabb műveltségnek egyik kelléke, kiválóan alkalmas tanítóink társadalmi és anyagi helyzetének javítására. A tanítónak továbbá a gyermekek oktatásán kívül egyéb fontos társadalmi kulturális hivatása is van, különösen a kisebb helyiségekben daltársulatok vezetése által jelentékenyen befolyhat a nép erkölcsének nemesítésére. Figyelembe veendő végre, hogy népiskoláinknak több mint három negyedrészében a tanítói hivatal kántori és orgonistai teendőik végzésével van összekötve, s a kisebb helységek még előreláthatólag hosszú ideig nem lesznek képesek külön kántort és tanítót tartani; így állami tanítóképzőink maguk ellen véténének, ha e körülményt figyelmen kívül hagynák. Ha a zenei kiképzés itt kifejtett fontosságát összevetjük az állami tanítóképzőkben e célra kitűzött idővel (14 óra), úgy találjuk, nincs meg közöttük az arány. Örömmel tapasztaljuk, hogy a magas kormány e tárgyat utóbbi időben megérdemelt figyelemre méltatja; azonban ha tanítóképzőinkben a zenei képzés színvonalát emelni akarjuk, úgy tekintetbe véve, hogy e tárgy tanulása folytonos vezetést és gyakorlatot kíván, egyéb intézkedéseken kívül szükséges a zenére és énekre fordított órák számának szaporítása.

A rajz szintén mint általános és gyakorlati képző eszköz jöhet tekintetbe. A rajzoktatás egyrészt fejleszti az értelmet, mivel öntudatosan vezetve az alakok felfogására és pontos megfigyelésére tanít, másrészt fejleszti az ízlést, sőt a rendre és tisztaságra is szoktat. A rajz továbbá a képzőintézeti iparoktatásnak fontos segédeszköze. A rajztanítás tananyagának kijelölésénél az említettekén kívül döntő szempont még az is, hogy a tanítónak az 1879-iki tanterv értelmében a rajzot a mindennapi és ismétlő népiskolában tanítani kell, de az egyes tantárgyak, mint a mértan, földrajz, természet-tudományok tanításában elérhető sikert is lényegesen fokozza a rajzolású ügyesség. Ismeretes dolog, hogy a rajztanítás népiskoláinkban rossz labon

áll, a mi arra indította a magas kormányt, hogy a népiskolai rajztanítást reformálja, s ez ügyre nézve a közoktatási tanácsot véleményes jelentés tételére felszólította. E jelentés a Néptanítók Lapja 1890. évi folyamának 26-ik számában közzététetett. Teljesen megegyezik nézetünk a tanács azon kijelentésével, hogy „a népiskolai rajztanítás javítása és felvirágoztatása azon fordul meg, hogy a tanítók és tanítónők a rajzoktatásra alaposabban képeztessenek és képesíttessenek. A reformot tehát a tanítóképezdénél kell kezdeni.“ Abban is egyetértünk a közoktatási tanácsal, hogy a rajzoktatásra kitűzött öt óra elégtelen a cél elérésére, az órák száma tehát szaporítandó; azonban a siker nemcsak ezen a tanács által javasolt úton, hanem az által is fokozható, ha a rajz a többi tantárgyak, mint a mértan, földrajz, természettan, kézimunka tanítása közben is gondoztatik. Kívánatosnak tartanók egyáltalában tanító-jelöltjeinket jövő hivatásuk gyakorlása szempontjából a rajzra úgy oktatni, hogy tudjanak egyes egyszerű tárgyakat, szerszámokat, népoktatási szemléltető eszközöket természetből és emlékezetből lerajzolni. Habár az egyesületben hangoztatott nézetek több ponton megegyeznek a közoktatási tanács javaslataival, bátorkodunk azon alázatos kérelmünket előterjeszteni, hogy méltóztassék ez ügyben egyesületünknek, mint szaktestületnek, szavát is meghallgatni.

Nem mulaszthatjuk el ez alkalommal hangoztatni, hogy tanítóképzőinkben a szépírás tanítása is igen fontos. A folyó és a különböző fajtájú betűk szép írásában elsajátított ügyességből a tanító saját személyére anyagi és erkölcsi hasznok háramolhatnak. De a népiskolai oktatás szempontjából is fontos a szépírás tanítása; mert az a legtöbbit erő minta, a melyet a tanító maga ír tanítványainak elő. Valamint minden tárgy, úgy a szépírás tanításának is csak úgy van sikere, ha öntudatosan történik; szükséges tehát a tanítónak a szépírás tanításának módszerét elsajátítani. A szépírás elhanyagolása miatt nemcsak a polgári, közép- és egyéb iskolákban, hanem a népiskolában is általános a panasz. E hiba megszüntetésének egyik lényeges eszköze lenné az, ha tanítóképzőinkben a szépírás tanítására több idő és gond fordítatnánk.

Az úgynevezett gyakorlati tárgyak közül első helyen érdemel említést a torna. A tornának, mint a testfejlesztés hathatós eszközének jelentősége úgy tanítóképzőinkben, mint népiskoláinkban általában annyira el van ismerve, hogy erre vonatkozó javaslatunkat megokolni szükségesnek nem tartjuk. Csupán kettőt bátorkodunk felemlíteni. Lényeges akadály a tanítóképzőinkben a tornatanításnak, hogy hiányosan vannak tornaszerekkel ellátva, sőt soknak, úgy mint a felekezeti intézetek nagyobb részének, tornahelyisége sincs. Alázattal esedezünk, méltóztassék oda hatni, hogy tanítóképző tornaoktatásunknak e hiánya megszüntetessék. Bármily nagy elismeréssel adózunk is a tornának, mint testerősítő és ügyesítő foglalkozásnak, mégis abból a szempontból, hogy egyoldalú, vagyis a testfejlesztés mellett a kedélyre nem hat, nem tartjuk elégségesnek a tornagyakorlatokat. Szükséges, hogy a növendékek az egyéb testedző foglalkozásokat is, mint az úszás, korcsolyázás, megtanulják és gyakorolják, hogy továbbá az eddig teljesen elhanyagolt játékok tanítóképzőinkben meghonosuljanak. A népoktatás szempontjából minden az intézetből kilépő tanítójelöltnek jártasnak kellene lennie a gyermekjátékokban.

A gazdaságtan és ipar oktatását és gyakorlását különös gondal ápolandónak tartjuk tanítóképzőinkben. E tárgyak értékének megítélésénél

figyelembe veendő azon általános elv, hogy népiskoláinkban nemcsak a nemzeti általános műveltség alapját kell leraknunk, hanem ez iskolák V. és VI. osztályaiban, főleg az ismétlő iskolákban oly szakismereteket is kell nyújtanunk, a melyeknek a nép a közéletben közvetlenül is hasznát veheti. A népiskola nemcsak a felvilágosodás terjedésének, hanem — különösen a szegény néplakta vidékeken — a közvagyonosodásnak tényezőjévé is válhatik, ha a tanító úgy a népiskolában, mint azon kívül a néppel való közvetlen érintkezés közben bizonyos gazdasági és iparágak meghonosítására és terjesztésére törekszik, szóval és tettel buzdít. Fontosnak tartjuk tehát, hogy képzőintézeteinkben bizonyos gazdasági és ipari szakismerettel lássuk el a növendékeket. E tárgyak oktatásánál tekintetbe veendő az is, hogy üdítő és szórakoztató mellékfoglalkozásul szolgálhatnak a növendékekre és a tanítóra nézve. A két tárgy közül első sorban a gazdaságtan érdemel különös figyelmet. Népiünk, kivéve egyes városokat és vidékeket, általában a földművelésből él, mégis gazdasági szakértelem tekintetében hátra van maradva, sokszor az észszerű gazdálkodás legegyszerűbb szabályait sem tudja és nem ismeri azon eszközöket, a melyekkel a termelést többé, jobbá és olesóbbá lehet tenni, a gazdasági mellékfoglalkozások üzését pedig, mint a méh- és selyemtenyésztést, gyümölcs- és konyhakertészetet elhanyagolja. Számadatokkal lehetne bizonyítani, hogy elszomorítóan kevés az, a mit népiskoláink ezen életbevágó ügy érdekében tettek és tesznek. Örömmel értesültünk Nagyméltóságodnak azon törekvéséről, hogy a földművelő vidékeken az ismétlő iskolákat a gazdaságtani oktatás igényeinek megfelelőleg rendezze be s ez újítást a tanítóképzőintézeti gazdasági oktatásnak kibővítésén szándékozik kezdeni. Kívánatosnak tartjuk mi is, hogy a fokozottabb kívánalmaknak megfelelőleg, a gazdasági oktatás tanítóképzőinkben az eddiginél nagyobb tért nyerjen. Különösen hangsúlyozzuk azonban, hogy az ne elméleti, hanem gyakorlati irányban történjék, továbbá a gazdasági mellékfoglalkozásokra, mint a méhtenyésztésre, selyemtenyésztésre, gyümölcsészetre, konyhakertészetre, részben a szőlőművelésre terjedjen ki a gyakorlat; végre hogy ne csak a negyedik évfolyamban, hanem a többiben is adassék alkalom a gyakorlatokra.

Az iparoktatásra nézve kénytelenek vagyunk bevallani, hogy azt nem kísérte kellő siker tanítóképzőinkben. A baj oka részben a kitűzött célban rejlik, a melynél fogva a tanítóképzőkben bizonyos iparágakat üztek, a növendékek azonban időhiánya miatt nem vihették oly tökéletességre, hogy az illető iparágat tovább fejleszthették és iskoláikban meghonosíthatták volna. Czélzerűbbnek tartanók a kézügyesség fejlesztését tűzni ki általános czélul s a kézügyességi oktatást minden tanítóképzőre kiterjesztvén, egyes iparágakban való nagyobb tökéletesség elérése csak azon vidékeken levő tanítóképzők feladatává tétetnék, a melyeknek lakosai iparúzóok. Szükséges volna általában, hogy azon tanítóképzőkben, a melyekben a gazdaság egyes ágai nagyobb terjedelemben gyakoroltatnak, a tulajdonképpeni ipar csak fakultatív tárgyként taníttassék.

A tanítónőképző-intézetek tanterve. A tanítónőképzők számára az 1881-ben 20.364. szám alatt kiadott tanterv és a tanítóképzőknek 1882-ben készített tanterve között több lényeges különbség van. Például: a számtani órák száma a tanítóképzőkben 9, a tanítónőképzőkben 8, a mértani órák száma a tanítóképzőkben 4, a női képzőkben 3, a természet- és vegytani órák száma a tanítóképzőkben 5, a tanítónői intézetek-

ben 4, rajz és szépirási óra van a tanítóképzőkben 7, a tanítónőkép-zőkben 9, testgyakorló-óra a férfiaknál 8, a nőknél 4. A részletek még több különbséget tüntetnek fel. Péld.: míg a fıképzőkben az I. osztályban a nevelés-tani tárgyak közül csak a test- és egészségtan tanítatik és csak a II. osztályban kezdődik a lélektani oktatás, addig a női képzőknek I. osztályában az embertesttan tanítása mellett a lélektan is, sőt a módszertan is elkezdendő. A fıképzők az I. osztályban az egész magyar nyelvtant felölelik, a női képzők ugyanezt az első két évfolyamban végzik; a tanítóképzők I. osztálya számára a négy alaplímvelet nincs előírva, a női képzőkben ezt terjedelmesen tanulják az I. osztályban. a férfiképzők IV. osztálya számára a tanterv csak a számtan tanítása módszerét szabja ki, a női képzőkben pedig a számtani elméleti tananyag jelentékeny része esik a IV. osztályra; a férfiképzőkben egy osztálylyal elébb tanítják a betűszámtant (a II. osztályban), mint a női képzőkben (III. osztályba). A tanítóképzőkben elébb tanulják a világtörténelmet (III. o.) s azután a magyarok történelmét (IV. o.); a női képzőkben megfordítva veszik e tárgyakat. Lényeges különbségek vannak még a természet-tani tárgyak tanítását illetően is. Megjegyezzük még, hogy habár a hivatalos tantervbe nincs felvéve, tanítónői intézeteink meg vannak terhelve a francia nyelvvvel, mely tárgyra az intézetek szerint 8—10—12, sőt 15 óra fordítatik, tehát mint a paedagógiára.

A két nemű képző-intézet tantervét összehasonlítva, általában helyesnek tartjuk, hogy a női képzőkben különös gond fordítatik a művészi tárgyak (zene, ének, rajz és szépirás) tanítására, mert ezek a legjobban felelnek meg a női kedélynek, finomítják az érzést, fejlesztik az ízlést s a nőnek hasznos időtöltést és kellemes szórakozást nyújtanak. Nem helyeseljük azonban a tantervnek azon felfogását, a mely több tantárgynál, különösen a mennyiségtani, a természeti tárgyaknál és részben a magyar nyelvénél és irodalomnál is érvényesül, hogy a tanítónőképzők számára általában kisebb ismeretkör-t szab ki, mint a fıképzők számára. Azon szempontból, hogy a férfi és női növendékek egyenlő előképzettséggel jönnek a tanítóképzőkbe, hogy fiú- és leány népiskolák számára külön tantervünk nincs, hogy a nőtanítók épúgy alkalmaztatnak az osztott és osztatlan iskolákban, mint a férfitanítók, egyszóval ezekkel egyenlő munkát végeznek, helyesnek azt vélnők, ha a képző-intézetekben nyújtott tanítói és tanítónői képzettség foka és terjedelme egyenlő lenne. Ezen azonban nem értjük azt, hogy a két intézet tanterve teljesen összevágjon, mert vannak oly ismeretek a fıképzők tantervében, a melyeknek a nőtanító kevés hasznát vehetne, mint a váltók, pénzintézetek ismerete, mezőgazdaságtan és bizonyos ipari foglalkozások, a női tanítók művészi kiképeztetése is más célokat követ, mint a férfiaké; mindazáltal nem megokolható, hogy az egyikféle képző-intézetnél az irodalmi, történeti, mennyiségtani, természettudományi ismereteknek nagyobb foka kívántatik, mint a másikfélenél.

A tanítónőképző-intézetek tantervében több tantárgy, mint a magyar nyelv, számtan, mértan tananyaga ezen tantárgyak legelemeinek részletes feldolgozásával kezdődik, sőt a magyar nyelvtan tanítása az évfolyamok felét foglalja el. Nem azon szempontból hozzuk ezt fel, mintha e tárgyak tananyagának részletezésébe akarnánk menni, hanem csupán illusztrálni ohajtjuk azon elvet, a mely a tanítónőképzők tantervében a fıképzőkével szemben több helyen nyilvánul, hogy a női növendékektől kisebb előképzettséget látszik fel-

tételezni, mint a férfiktól. Tekintve azt, hogy a női képzőkbe a növendékek tényleg mind a 4 polgári osztályból és felvételi vizsgálatot vétenek fel, ezen feltevés el nem fogadható, sőt az előképzettséget illetőleg a férfiképzők-nél tapasztalható a kedvezőtlenebb viszonyok. Ismételjük tehát azt, a mit az elébb állítottunk, hogy a férfi- és női-képzők tantervében azon különbségek, a melyek az előképzettséggel és a nők általános tanítói hivatásával nem okolhatók meg, megszüntettedenek.

Hogy a tanterv a nőktől kisebb előképzettséget feltételez, ellentétben látszik állani azon intézkedés, hogy, míg a képzőkben a neveléstani tárgyakból az I. osztályban csak a test- és egészségtan taníttatik, addik a női képzők I. osztálya számára az ember-testtanon kívül a lélektan, a beszéd- és értelemgyakorlatok és irvaolvasás módszere s a testi neveléstan is előíratik. Nem tagadjuk ugyan, hogy a leánynövendékek a lélektan elemeit az inductiv módszer teljes betartásával már az I. osztályban is el nem sajátíthatnák, mind az által sikeresebb és alaposabb lehetne a tanítás, ha a lélektan, mint a tanítóképzőkben, a II. osztályban oktattatnék. A tantervnek az a felfogása pedig, hogy a lélektan csupán a beszéd- és értelemgyakorlatok, s általában a módszertan és neveléstan kapcsán taníttassék, a gyakorlatban nem vált be egészen és az bizonyult helyesnek, hogy a lélektannak, mint a neveléstan alapvető tudományának elemeit külön tanítsuk, s a nyert ismereteket a módszertan és általános neveléstan kapcsán bővítsük.

III. Tétel. A gyakorló-iskola és a gyakorlati kiképzés.

E tételre vonatkozólag a közgyűlés a következő határozatokat hozta:

1. Minden tanítóképző intézetnek legyen a képzővel szerves kapcsolatban álló gyakorló-iskolája. 2. Mivel a gyakorló-iskola mai szervezete és a gyakorlati kiképzés rendszere nem ad a tanító-növendékeknek annyi gyakorlati ügyességet, mennyi a kezdő tanítóknak szükséges: a gyak.-iskola berendezése s a gyakorlati kiképzés módja javítandó. A gyakorló-iskola legyen lényegében osztatlan, de rendeztessék be úgy, hogy tetszés szerint osztottá lehessen átalakítani. Ugyanezért legyen a főterem mellett még egy, esetleg két mellékterem. 3. A növendékek tapasztalatszerzése czélszerűbben rendeztessék be a mainál. Érvényesüljön abban a fokozatosság elve, továbbá tétessék az a növendékekre nézve öntudatosság és legyen gondoskodva arról, hogy a szerzett tapasztalatok feldolgoztassanak. 4. A tanító-növendékeknek a tanításban való gyakorlása szintén javítandó; és pedig *a)* az által, hogy a fokozatosság elve szerint eleinte a könnyebb és egyszerűbb s azután a nehezebb és szövevényesebb eljárásokban gyakorolják magukat; *b)* eleinte a gyak. isk. tanító szoros vezetése alatt, később, és pedig a IV. osztályban önállóan is működjenek; *c)* adassék nekik alkalom és idő, hogy huzamosabban foglalkozhassanak a gyak. iskolában, mint eddig, de itt is tartassék meg az átmenet, hogy a növendékek eleinte rövidebb s fokozatosan hosszabb ideig tanítsanak; *d)* terjedjen ki a kiképzés a gyermekek nevelésére, fegyelmezésére és az iskolai rendtartás gyakorlására is; *e)* végre úgy módosítandó az eljárás, hogy a növendékeknek a gyakorlati tanításhoz való előkészítése

öntudatosabb és behatóbb legyen, a tanítás gyakorlata alatt szerzett tapasztalatok úgy az egyesre, mint az egész osztályra nézve részletesebben feldolgoztassanak s a tapasztalatoknak a tanult elvekhez való viszonyítása által jobban kihasználtsassanak. 5. Az elméleti és gyakorlati kiképzés között szorosabb kapcsolat hozandó létre. A szaktanárok a próbatanításokon lehetőleg jelen legyenek, azokat figyelemmel kísérik és bírálatukban részt vegyenek. A nevelés és oktatás elméletét az igazgató tanítja, a gyakorlati tanításokat pedig a gyak. isk. tanítók vezessék. 6. A gyak. isk. tanítói állás emelendő az által, hogy ez állásra csak elméletileg és gyakorlatilag kitűnően képzett tanító alkalmaztassék és fizetése egyenlővé tétessék a rendes tanárokéval.

E tételeket bátorodunk a következőkkel megokolni:

Feltűnő lehet az előtt, a ki viszonyainkat nem ismeri, hogy akkor, midőn gyakorló-iskoláink és gyakorlati kiképzésünk javításával foglalkozunk, javaslatainkat azzal kezdjük: legyen minden tanítóképző intézetnek gyakorló-iskolája. Valóban fonák helyzet, hogy míg tanítóképző intézeteink egy része gyakorló-iskolájának reformálására gondol, addig van egy nem csekély töredék (17), a mely annak híjával van. Tanítóképzésünk zilált viszonyait bizonyítja ez az ellentét is, s minél fejlettebbekké válnak a viszonyok tanítóképzőink egy részénél, annál elemibb erővel nyomul előtérbe annak szükségése, hogy azon tanítóképzőink, a melyeket a berendezés fejlettsége tekintetében a többiektől fél század választ el, s a melyek nincsenek a törvény követelményeinek megfelelőleg felszerelve, vagy beszüntettessenek, vagy a rendelkezésre álló eszközökkel fentartó hatóságok által kényszerítettessenek, illetőleg képesítettessenek a törvény tételeinek betartására. Bátorodunk e helyen újra mély tisztelettel kérni Nagyméltóságodat, kegyeskedjék tanítóképzőinket mielőbb az eddiginél szorosabb felügyelet alá venni és azokat a tengődő tanítóképzőket, a melyeknek fentartása állami szempontból is szükségesnek bizonyul, úgy mint néhány felekezeti középiskolával történt, állami segély nyújtása által a törvénynek, a miniszteri rendeleteknek és esetleg javaslatainknak megfelelő helyzetbe hozni.

Hogy tanítójelöltjeink kellő gyakorlati készség nélkül lépnek ki képzőinkből, ennek oka a már előadottakon kívül részint a gyakorló-iskola céljának nem megfelelő szervezetében, részint a gyakorlati kiképzés divatozó módjának tökéletlenségében van.

A gyakorló-iskola. A közgyűlés a gyakorló-iskolák osztatlan jellegét tovább is fentartandónak javasolta. E határozathozatalnál szem előtt tartotta a közgyűlés népiskoláink és tanítóképzőink fejletlen viszonyait, az állam pénzügyi helyzetét s általában a javaslat gyakorlati kivihetőségét. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium XIX. jelentése szerint a 16.702 népiskola közül 12.872, tehát a népiskoláknak több mint háromnegyedrésze egytanítás és nem jogosulatlan az a nézet, hogy tanítóképzőink a gyakorló-iskola berendezésénél nem vehetik mintául a népiskolák elenyésző kisebbségét, sőt ha gyakorló-iskoláink osztottak volnának (a mi paedagogiai szempontból igen kívánatos), azon esetben is fel kellene állítanunk képzőink mellett oly osztat-

lan gyakorló-iskolákat, a melyeknek mintaszerű berendezése úgy az oktatás, mint a felszerelés szempontjából példányképpül szolgálna a vidék osztatlan népiskoláinak. Paedagogiai szempontok is szükségessé teszik a gyakorló-iskola osztatlan jellegének fentartását, a mennyiben tanítójelöltjeinket — habár fokozatosan — már a képző-intézetben be kell vezetnünk osztatlan népiskolába, hozzá szoktatnunk az abban való működéshez; jelöltjeink az önbizalmat is csak azon esetben szerzik meg jövő hivatásuk teljesítéséhez, ha nekik annak nemcsak könnyebb, hanem nehezebb formáját is bemutatjuk és őket annak teljesítésére képesítjük. Az állam pénzügyi helyzete is alig engedné meg azon tetemes költséget, a melyvel valamennyi tanítóképzőnek osztatlan gyakorló-iskolával ellátása járna. Különbösen is feladatunk első sorban az, hogy azon tanítóképzőket segítsük gyakorló-iskolákhoz, a melyeknél ez hiányzik.

Sok tekintetben jogosult azonban az a felfogás is, a mely éppen a gyakorlati kiképzés szempontjából az osztott iskolát tartja czélszerűbbnek az osztatlannál. E nézet helyességéhez nem az elmélet, hanem a gyakorlati kiképzés jelenlegi módja körül szerzett tapasztalatok nyujtják az erős bizonyítékokat. A gyakorlati kiképzésnek ugyanis több hiánya van, a melyek a gyakorló-iskola teljesen osztatlan voltából erednek. A főbb hiányokról bátorkodunk itt röviden megemlékezni.

A jelenlegi tanterv értelmében a növendékek a III. osztályban heti 1 órában, illetőleg 2 félórában és a IV. osztályban heti 2 órában próbatanításokat tartanak s ezenkívül a hét valamely napján fél vagy egész napig foglalkozik egy-egy növendék a gyakorló-iskolai tanító vezetése mellett az iskolában. Ezen eljárás mellett egy növendékre — különösen ha az osztály népesebb — mind a két osztályban összesen legfőlebb hétszer kerül a sor.¹⁾ Ennyi alkalom még a legtehetségesebb növendékek is kevés valamire való tanítói ügyesség szerzéséhez. Általában véve a gyakoribb hibák a kilépő jelölteknel a következők: „A többség minduntalan esetlik, botlik, vét a tanítás módszertana ellen, melyet pedig tud, de alkalmazni nem bír; vagy siet, vagy ellaposul tanításával; bármilyen váratlan eset megzavarja; nem várt feleletek kizökkentik a kerékvágásból, melybe aztán nehezen tér vissza; kérdései hibásak és döcögve következnek egymásra s átmeneteket nem ismernek; a fegyelmelés nehezeére esik, a magánfoglalkozással eredménytelenül birkózik stb.“²⁾ E hibák forrása korántsem a gyakorló-iskolai tanítói karban van, a mely jeles szakértelemmel s majdnem emberfeletti fáradtsággal törekszik nehéz hivatásának eleget tenni, hanem a gyakorlati kiképzés rendszerében és magában a gyakorló-iskolában van, a mely a mai szervezet mellett nem nyujt alkalmat a növendékeknek huzamos gyakorlatra s így nem sajátíthatják azok el a gyakorló-iskola vezetőjének tanító és nevelő eljárását, az elfoglaltságból és bizonytalanságból ki nem bontakozhatnak; az önmegfigyelésig nem juthatnak el. De oszthatatlan iskola mellett huzamosabb gyakorlásról szó sem lehet, mert egyszerre csak egy növendék taníthatván, gyakran kell azokat változtatni, hogy minél többször kerüljön egyre-egyre a sor.

¹⁾ Radó Vilmos: „A tanítónövendékek gyakorlati kiképzése.“ Magyar Tanítóképző V. évfolyam, III. füzet.

²⁾ Ujfalussy Sándor: „A gyakorló-iskolák.“ Magyar Tanítóképző. V. évfolyam. I. füzet.

Másik alaphibája gyakorlati kiképzésünk rendszerének, hogy összeközi a paedagogia egyik legegyszerűbb szabályával: menjünk könnyebbről a nehezebbre. Példának okáért a növendékek hospitálását a tanterv értelmében úgy ejtjük meg, hogy már első ízben az osztatlan iskolai oktatási módot mutatjuk be neki a helyett, hogy egy külön osztályba vezetnők be őket s ott is a legegyszerűbb paedagogiai eljárásokat mutatnók be. A növendék az erőtől nem láthatván a fát s az osztatlan iskolai oktatás szövevényes eljárását fel nem foghatván, tapasztalatszerzésének értéke legalább is kétes lesz. A tanítási gyakorlatot szintén osztatlan iskolában kezdetjük meg. Ismeretes azon lelki állapot, a melylyel a jelölt első tanításait végzi, valóban lehetetlen tőle azt kívánni, hogy hat osztálynak hatvan növendékét vezesse, mikor egy osztály tiz növendékét sem képes egyenlően foglalkoztatni. S miféle eljárást szoktunk ilyenkor követni? A növendéket csak egy osztállyal foglalkoztathatjuk, tehát átváltoztatjuk ideiglenesen az osztatlan iskolát mintegy osztottá.

A harmadik alaphibája gyakorlati képzésünknek, hogy nem gyakorolhatjuk növendékeinket a fegyelmezésben (a nevelésben) s az iskolai rendtartásban. Ennek oka egyrészt azt, hogy növendékeinkkel úgyszólván csupa próbatanításokat végeztetünk, a melyeknek kritikus yoltánál fogva a teljes nyugodtságot és nagyobb gyakorlatot igénylő fegyelmezés majdnem teljesen elesik; másrészt oka az, hogy a növendék egy-egy ízben csak igen rövid ideig, legfeljebb fél vagy egész napig működven, a gyakorló-iskola vezetője nem hagyhat annyi önállóságot neki, hogy a növendék néha-néha a fegyelem gyakorlását is kezébe vehetné. Az intézetekből kilépő jelölteknek a fegyelem-, az iskolai rend- és tisztaságtartásról, úgy szólván, csak elméletben van fogalmuk.

E hibáknak és hiányoknak, ha nem is megszüntetése, de csökkentése a gyakorló-iskola osztottá tétele által el volna érhető s ezt tartotta szemelőtt a közgyűlés is, midőn kimondotta a gyakorló-iskolának akként való szervezését, hogy eredeti osztatlan jellegének feutartása mellett szükség szerint osztottá alakítható legyen. E czélből a gyakorló-iskolának a rendes terem mellett még legalább egy terem álljon szolgálatára, a melybe szükség szerint a gyakorló iskolának egy vagy több osztálya bevezettetnek, a mikor valamely egyszerű eljárásnak szemléltetéséről volna szó; a III. éves növendékek csakis a külön teremben, illetőleg osztályban végeznek tanításukat a gyakorló-iskolai tanító szoros vezetése alatt. A főteremben, vagyis az osztatlan iskolában ez alatt valamely gyakorlottabb negyedéves növendék végezné a tanítást. Ezen beosztás alig járna költséggel, de lehetővé tenné többszörös és huzamosabb ideig való gyakorlást és általában a gyakorlati kiképzésnek a paedagogiai elveknek megfelelőbb berendezését.

A gyakorlati kiképzés. A gyakorlati kiképzés áll egyrészt a növendékek a gyakorló-iskola látogatásából, másrészt azok tanítási gyakorlatából. A kettőnek szoros viszonya egymáshoz világos; előbbi előkészíti utóbbit s annak paedagogiai helyes berendezése és teljes kizsákmányolása nagy mértékben előmozdítja a tanítói gyakorlatok értékét. Bátorkodunk röviden kifejteni, hogy a növendékek gyakorló-iskolai látogatásának módját a közgyűlési határozatok értelmében, mily alapelvek szerint volna kívánatos megejteni.

A növendékek gyakorló-iskolai látogatásának közvetlen célja a tapasztalatszerzés, vagyis feladatuk abban áll, hogy a tanító-növendékeknek paedagogiai, elméleti és gyakorlati képzettségét támogassa,

hogy az elméletileg elsajátított elveket szemléltesse, megszilárdítsa és bővítse; másrészt legyen az önmegfigyelésnek és önképzésnek eszköze, rúgója. Ebből következik a gyakorló-iskola látogatásoknak nagy fontossága; helye van azoknak a II. osztálytól kezdve mindenikben, szolgálatában állanak, úgy a paedagogiai elméleti oktatásnak, mint a gyakorlati tanításoknak. Miniszteri tantervünk csak a II. osztály számára írja elő a tanítások rendszeres látogatását; a III. osztály számára azonban nem, pedig az elméleti módszertannak jelentékeny része, u. m. a földrajz, történelem, a természettudományok, éneklés, írás, rajzolás és munkatanítás módszere a III. osztályra esik; vajjon a tanterv e tárgyak tanítási gyakorlatát nem tartja szükségesnek a gyakorló iskola látogatása által előkészíteni? De nem helyes az sem, hogy a tanterv a IV. osztály növendékeitől sem kívánja meg legalább is a tanító által az év elején végezni szokott előgyakorlatok, rend- és fegyelemtartási eljárások megfigyelését.

A siker szempontjából lényeges feltétele még a gyakorló-iskolai látogatások czélszerű berendezésének egyrészt, hogy a növendékek tapasztalataikat ö n t u d a t o s a n szerezzék; másrészt, hogy nyujtassék alkalom a szerzett tapasztalatoknak feldolgozására. Előbbi úgy eszközölhető, hogy a paedagogia tanára egyetértve a gyakorló-iskolai tanítóval, a tanítási látogatást valamely felszinen forgó tételnek mintegy szemléltetésére használja fel s mielőtt növendékeit a gyakorló-iskolába bevezetné, figyelmezteti őket az általuk megfigyelendő eljárásokra. A növendékek valamennyien s a módszertan tanára is jelen legyenek a gyak. isk. tanító mintatanításán; a növendékek megfigyeléseik eredményét írásba foglalják, a melyeket a paedagogia tanára megvizsgálván s az egész osztály előtt megbirálván, egyesek hibás fel fogását kijavítsa, a szerzett tapasztalatokat behatóan megbeszélje és összefoglalja, mi közben az elméleti ismereteket megszilárdítsa és bővítse. E szempontból tekintve, miniszteri tantervünk az elvet helyesen körvonalozza, a mennyiben ezt mondja: „A tanítási gyakorlottság megszerzésére a legelső lépés az olyan tanítás figyelmes megszemlélésében áll, a mely ép azoknak a tanítási elméleteknek gyakorlati alkalmazását mutatja, a melyeket a növendékek a módszertanban, mint helyeseket és általuk is követendőket tanultak“. Az elvet azonban a tanterv hibásan alkalmazza, a mennyiben úgy intézkedik, hogy „a II. osztály növendékei kisebb csoportokba osztandók s e csoportok egymást fölváltva, a gyakorló-iskolai tanítást egy h u z a m b a n mindaddig szemléljék és hallgassák, míg a tanterv minden egyes tantárgyának tanítása legalább egyszer elő nem fordul“. Ez eljárás hibái, hogy a szaktanár nincs, de nem is lehet jelen a mintatanításon, minek következtében a növendékeknek ott szerzett tapasztalatait kellőleg össze nem foglaltathatja és fel nem dolgozhatja; a növendékek valamennyien nem egy és ugyanazon tanítást szemlélik; olyan tárgyak tanítását is megfigyeltetik velük, a melyek a paedagogiai órákon elő sem fordultak. Kivánatosnak tartjuk, hogy az utasítás első és második része közötti ellenmondás megszüntetessék.

Mint minden neveléstani eljárásban, úgy a tapasztalatszerzésben is érvényesülni kell egy fontos paedagogiai elvnek, a f o k o z a t o s s á g n a k. E czélból szükséges, hogy a növendékeknek előbb egy egyosztályú iskola vezetését mutassuk be, s azután fokozatosan két, három s több osztályúét; továbbá, hogy a megfigyelés eleinte ne ölelje fel a tanítás minden részletét

egyaránt, hanem lépést tartva az elmélettel, a tanításnak, a fegyelmezésnek egyik vagy másik szempontjára, részletére vagy fogására terjedjen ki. Például figyeljék meg a tanóra menetének főbb vonásait, majd a tananyag egységét, a tanítás-alakokat és azok váltakozását, az egyes tételek módszeres kifejtését, végre az eljárások összességét. Tantervünk arról, hogy a tapasztalatszerzésben bizonyos fokozatosságot kell tartani, nem szól semmit; tehát vagy nem tar ja azt szükségesnek, vagy a paedagogia tanárának és a gyakorló-iskolai tanító-nak belátására bizza azt. Bármiként van a dolog, annyi bizonyos, hogy kevés intézet kivételével, a tapasztalatszerzésben lábbal tapossuk a fokozatosság elvét. Először is osztatlan iskola vezetését mutatjuk be a tapasztalatlan és paedagogiailag képzetlen ifjaknak s azt kívánjuk tőlük, hogy a tanítói eljárást a maga egészében és részleteiben figyeljék meg. Nem csuda, ha ily módon a tanítások látogatása, a paedagogiai kiképzésnek ezen fontos eszközének haszna igen alacsony színvonalon marad.

A **tanítási gyakorlatok** képezik tanítóképzésünk sarkpontját, a paedagogiai szakképzésnek pedig célpontját, a melybe össze kell futnia a paedagogiai elméletek szálainak, különben céltalanul vesznek el, mint a sivatag folyója. Ha hiba volna is a jelölteknek egyedül gyakorlati képzettségéből itélni meg a tanítóképzés értékét, mégis el nem vitatható az, hogy az elméleti és általános képzettségnek savát a tanítási gyakorlat adja meg. Méltó tehát e tárgy úgy az intéző, mint a szakkörök különös figyelmére. Egyesületünk közlönye és a közgyűlés részletesen és rendszeresen foglalkozott ez ügygyel s mindkét úton bizonyos megállapodások jöttek létre. Az alább következőkben lehetőleg rövidre fogva bátorkodunk azon elveket kifejteni, a melyek — a határozatok értelmében — a tanítási gyakorlatokban keresztül viendőek volnának, a részletek megállapítására úgyis csak ezután fog kerülni a sor.

A tanítói hivatás teljesítése szempontjából szükséges növendékeinket annyi tanítói gyakorlattal ellátnunk, hogy az intézetben hallott módszertani elvek gyakorlati alkalmazásával tisztában legyenek; hogy képesíttessenek az eltanult módszernek alkalmazására, sőt tovább fejlesztésére a közéletben — még kedvezőtlen külső viszonyok között is. E célból azonban a jelölteknek már a képző-intézetben némi biztosságot és önállóságot kell a módszer kezelését illetőleg nyerniök. Ez a biztosság úgy érhető el, ha a tanítási gyakorlatok alaposan előkészítetnek, ha alkalom adatik a növendékeknek elegendő gyakorlatra és ha a tanítási gyakorlatok helyes paedagogiai elvek szerint rendeztetnek be.

Az előkészítés feladata a tanítási gyakorlatok paedagogiai sikerét úgy a gyakorló-iskolára, mint a növendékekre nézve biztosítani. Többszörösen figyelemre méltó művelete ez tanítóképzésünknek! Gyakorló-iskoláinknak osztatlan voltuk és kísérleti céljuk daczára; nemcsak hogy versenyeznie kell az illető községnek úgy osztatlan, mint osztott népiskolaival, hanem a siker tekintetében előkelő rangot is kell kivívniök; mert csak ez esetben szereznek úgy maguknak s az egész intézetnek, mint az ott használt módszernek tekintélyt, csak így biztosítanak áldásos hatáskört s bizonyos mintaszerűséget a módszert illetőleg a környék néptanítói előtt. A képző-intézeti növendékre is megbecsülhetetlen haszon háramlik a helyes és alapos előkészületből. Mai időben a fejlett ipari viszonyok következtében még a mesterinastól is megkivánják, hogy ne csak egyszerűen másolja és vakon utánozza mesteré munkáját, hanem bizonyos előismeretekkel, mondhatni, céltudatossággal fogjon

ahhoz; de ez esetben nem sokkal inkább meg kell-e követelnünk tanító-jelöltjeinktől, hogy midőn a nevelés magasztos munkájához fognak, mikor a benyomásokra érzékeny gyermeki lélekbe a jó, szép és igaz eszméjének magvait vállalkoznak hinteni, teljesen tisztában legyenek a mi-vel, a mi ért-tel és a mi ént-tel. Teljes öntudatosságot kell kívánnunk növendékeinktől a tanítói eljárásban, sőt bele kell nevelnünk őket abba, hogy a cél, eszközök és mód biztos ismeretét mindig megköveteljék önmaguktól tanítói munkájuk előtt. Végre különös gonddal kell végeznünk az előkészítést már azért is, mert a tanítási gyakorlat — bármennyire óhajtjuk is — állami gyakorló-iskoláink mai osztatlan szervezete mellett aligha lesz oly széles alapra fektethető, mint az pedig a kiképzés érdekében kívánatos volna; nekünk e hiányt a gyakorlatok alapos előkészítésével kell pótolnunk. Szükségesnek tartjuk tehát, hogy már a képző-intézeti oktatás kellőleg előkészítse a növendékeket a tanítási gyakorlatra alapos tárgyismeret, a módszertani elvek teljes elsajátíttatása és lelkiismeretesen végzett iskola-látogatások által. Óhajtjuk az általános kiképzésnek a III-ik évfolyamban való befejezését azon lehetőség kizárása szempontjából, hogy a növendékek esetleg oly tárgyból kapjanak tanítási tárgyat, a melynek oktatása a képzőben még nem fordult elő, a melynek módszerét még nem tanulták és nem figyelték meg. Különös gond fordítandó a tanítási tervezetek írásbeli kidolgozására; meg kell kívánnunk a módszertan tanárától (gyakorló-iskolai tanítótól), hogy kivált eleinte az elkészítés előtt részletes utasítást adjon a növendéknek, a benyújtáskor pedig vegye beható taglalás alá s mindaddig tárgyalja, míg minden egyes pont helyesen meg nincs állapítva s célja tudva nincs. Ugy kell berendeznünk az utasítások adását, az írásbeli praeparatiók felülvizsgálását, hogy azokból ne csak az illető, hanem minden egyes növendék okuljon. Végre óhajtjuk tantervünk ide vágó pontjának a fenti értelemben való módosítását és részletezését.

A tanítás gyakorlása. Vannak, a kik azt tartják, hogy a tanító hivatása legszebb a világon! Valóban alig van magasztosabb munka, mint az erkölcsi törvényeket az emberi lélekbe átültetni; a gyermek érzelmi és értelmi világát célirányosan művelni; a sokféleképpen nyilvánuló s mindenáron érvényesülni óhajtó akaratot vezetni, zabolázni, a szép, jó és igaz szolgálatába hajtani; a gyermekben oly képzeteket támasztani, a melyek talán döntő befolyással lesznek életére s vezérlő csillagává válnak tevékenységének. Ebhez járul még az a tudat, hogy a tanító működése nagy eszméknek, a felvilágosodásnak, az erkölcsiségnek, a nemzeti boldogulásnak szolgálatában áll. De a mily szép, ép oly nehéz és nagy felelősséggel járó a tanító munkája. Kell, hogy mindenki, mielőtt e pályára lép, számot vessen lelkiismeretével, s hivataloskodása mezején jól megmérlegelje minden szavát és tettét. De sokszoros a felelőssége azon intézeteknek is, a melyeknek kezébe a tanítói nemzedék kiművelése, pályájára való előkészítése van letéve. Nagy lelkiismeretességgel kell ez intézetek szervezetére, tanrend-szerére, a tanárok működésére figyelniünk s pontosan mérlegelniünk, meg van-e, vagy ki van-e eléggé fejlesztve minden tényező, a mely magasztos hivatásának betöltését biztosítja. A szükséges siker érdekében az első feltétel, hogy ellássuk növendékeinket hivatásuk teljesítéséhez a kellő magas műveltséggel és erkölcsiséggel; nagy kérdés azonban, elég-e a tanítópályán a szak-ismeret és a jó akarat. Kérdjük, ha hiányzik a kellő gyakorlati alap, nem

fogják-e a balsikerek az önbizalmat megingatni és a magasra csigázott idealismust szétfoszlatni s meddő elégedetlenséggé változtatni? Talán figyelmen kívül hagyhatnók a kellő gyakorlatot, ha nem kellene számolnunk az emberi gyengeségekkel, ha csupa olyan egyéneket adhatnánk át pályájuknak, a kik lelkesedésükkel és vasakarattal le fogják küzdeni a gyakorlathány szülte nehézségeket. Nagyon igaz, hogy tanítóképzőink nem szolgáltathatnak kész művészeket; kérjük azonban, vajjon nem kötelessége-e ezen intézeteknek a kellő „szakismeret, logikai észjárás, temperamentum, emberismeret, tanítványok és tanítói hivatás iránti szeretet, a műveltség“ kifejlesztése, de a kellő gyakorlat nyújtása által is biztosítani, hogy a jelöltekből majdan művészek lehessenek. A művészethez sokkal több kell, mint a mesterséghez, kell különösen magas műveltség, előismeret, de vajjon elsajátíthatja-e a művész mestere iskoláját, ha annak közvetlen vezetése és utasításai mellett bele nem dolgozza magát a rendszerbe? A tanítónövendék azáltal, hogy alapos gyakorlatra tesz szert a tanítóképzőben, még nem lesz kész művész, hanem általa tanítói műveltségének csak azon szilárd alapját kapja meg, a melyen felépítheti, sőt lassanként fel kell építenie a saját egyéniségének megfelelő rendszert. A tanító működése annyiban is hasonlít a művészéhez, hogy mint ez, alkot, terem; de helyes volna-e, hogy teremtő tevékenységének java részét az alap keresgélésére és lerakására fordítsa?

Ha azonban azt akarjuk, hogy tanítóink biztos gyakorlati alappal induljanak az életnek, nem elég a tanítást velük csak megizlettetni. Szükségesnek tartjuk a cél és siker érdekében, hogy a IV. évfolyam növendékei a gyakorlóiskolában egyenkint huzamosabb ideig foglalkozzanak s ezen idő alatt, habár a gyakorló-iskolai tanító utasításai szerint és felügyelete mellett, de mint önálló tanítók működjenek; vagyis vezessék önállóan az iskolának minden ügyét: tanítsanak, adjanak iskolai és házi feladatokat, vigyék az iskolai fegyelmet, gondoskodjanak a gyermekek óráközi játékaról, a fűtésről, szellő, zérőről; vezessék az osztálykönyvet, mulasztási naplót stb. stb., egyszóval gyakorolják az összes oktatói-, nevelői- és iskolarendtartói eljárásokat.

A siker érdekében nagyon fontos azonban, hogy ezen önálló ténykedésre a növendékek fokozatosan készíttessenek elő; vagyis eleinte rövid ideig, fél-óraig, egyóraig, fél és egész napig, végre hosszabb ideig tanítsanak; először könnyebb s azután nehezebb tárgyából kapjanak tételeket s végre, a mi legfőbb! előbb az osztott iskolai oktatást gyakorolják, s csak fokozatosan a három, két és egyszottai iskolák vezetését. Ez utóbbi javaslatunk oly természetes paedagogiai elven nyugszik, hogy annak bővebb megokolását fölöslegesnek tartjuk. Csupán azt bátorkodunk felemlíteni, hogy a gyakorlati tanítások említett paedagogicus kerestülvitele csak azon esetben eszközölhető, ha a gyakorló-iskola úgy szerveztetik, hogy tetszés szerint osztottá és osztatlanná átalakítható legyen.

Kifejtettük már, hogy a paedagogiai elméleti kiképzésnek feladata elsősorban a növendékeknek a kellő pszichológiai és logikai felfogást biztosítani, másrészt a módszertani és neveléstani előadások, valamint a gyakorló-iskolai mintaleczkék szemléltetése által a tanítási gyakorlatokat közvetlenül előkészíteni és biztosítani azok öntudatosságát, végre az elméletileg és gyakorlatilag elsajátított paedagogiai ismereteket bizonyos általános szempontok szerint rendezni. A gyakorlati tanítások feladata pedig az elméletileg hallott neveléstani elveket közvetlenül a gyakorlatba átültetni s a növendékeknek

kírrhatatlan lelki tulajdonává tenni, valamint őket a példa által az ott látott követésére s egyáltalában hivatásuknak buzgó teljesítésére ösztönözni. Kiténik ebből, hogy az elméleti és gyakorlati képzés csak együtt érheti el célját és pedig csak úgy, ha a kettő egy úton halad; ne rontsa le az egyik, a mit a másik épít; hanem növelje a gyakorlat a növendékeknek a paedagogiai elméletekbe vetett bizodalját, másrészt buzgón igyekezzék az elméleti képzés a gyakorlat sikerét előmozdítani; mert csak ez esetben sikerülhet növendékeinkben mélyen meggyökereztetni a képző-intézetben hallott és látott paedagogiai eljárásokat; csak ez esetben várhatjuk tőle, hogy törekedni fog azokat az életbe is átültetni és azoknak apostolává lenni. Egyszóval a sikeres tanítóképzésnek egyik lényeges kelléke, hogy az elméleti és gyakorlati kiképzés között minél szorosabb viszony létesíttessék és tartassék fenn. Ez elérhető egyrészt azon javaslatoknak foganatosítása által, a melyeket a tantervre, a növendékek iskola-látogatására és gyakorlati kiképzésre vonatkozólag ajánlani bátorkodtunk; másrészt elérhető olynemű intézkedések által, a melyek a tanári testületekben a tanárok teljes egyetértését és egységes paedagogiai működését biztosítják. De leginkább biztosítaná a szoros kapcsolatot, ha a módszertan elméleti és gyakorlati oktatása egy kézben, a módszertan tanára vagy a gyakorló-iskola tanítója kezében volna összeponosítva. Ez úton volna legbiztosabban keresztülvihető, hogy az elméletileg tanult elvek a gyakorló-iskolában szemléltessenek és megpróbáltassanak és csakis ez esetben volna a gyakorló-iskolai tanító teljesen felelőssé tehető a növendékek gyakorlati kiképzésében elért sikerért. Azonban ennek még gyakorlati akadályai vannak. Egyik az, hogy ez által az elméleti paedagogiai tárgyak közötti szoros összefüggés megszakíthatnék, másrészt a gyakorló-iskolának osztatlan szervezete, a mi a gyakorló-iskolai tanítóra most is súlyos, a módszertan előadásával többé nem növelhető munkát ró. Mindaddig tehát, míg tanító-képzőink s különösen a gyakorló-iskolának szervezete meg nem változik, nem javasolhatjuk ezt a módosítást, hanem czélszerűbbnek tartjuk azt, hogy a paedagogia tanára (az igazgató) vezesse a növendékek úgy elméleti, mint gyakorlati kiképzését és viselje is egyúttal mindkettőért a főfelelősséget.

A gyakorló-iskolai tanító. Tanítóképzésünk az egyes szaktárgyak: a hittan, a paedagogia, a nyelv-, történelem- és természettudományok, a művészeti és gyakorlati tárgyak egyaránt fontosak és egymással szoros kapcsolatban tartva, egyaránt mozdítják elő a tanítóképzés sikerét. Az elméleti tárgyak mellett azonban a tanítási gyakorlatok fontosság tekintetében nem maradnak hátra, sőt ezeknek tanítóképző-intézeteinkben, mint a tanítói pályára előkészítő szakiskolákban előkelő szerepe van a szakképzettség megadásában, s ezen szerep azon esetben, ha — engedve az általános szükségletnek — tanítóképzésünk gyakorlati irányban reformáltatik, még növekedni fog értékben és felelősségben. Tanítóképzésünk betetőzése a gyakorló-iskolában történik, ott próbálják meg értékesíteni a jelöltek mindazt, a mi általános és neveléstani műveltséget eddig szereztek, ott szemlélik a nevelés művészi kezelését, ott próbálják meg alkalmazni először a paedagogia üdvös vívmányait, ott merítik a közvetlen példából a lelkesedést magasztos hivatásuknak buzgó teljesítéséhez, az önnönmaguk által elért első sikerből a bizodalmat és erőt ahhoz, hogy a nyert szellemben és irányban működjenek. Igaz ugyan, hogy a gyakorlati tanítás és a gyakorló-iskolai tanító működése nem

minden, s annak esetleges hiányait a képző-intézetben különben nyert általános műveltség és erkölcsi nemesség részben pótolhatja, s a növendéket legalább arra buzdíthatja, hogy próbálja meg az igaz utat; de tagadhatlan az is, hogy a gyakorló-iskolai tanító példája — támaszkodva a növendék elméleti képzettségére — nemcsak megmutatja az utat, hanem megis adja az erkölcsi erőt és bátorságot annak követésére. Ebből világos, hogy a gyakorló-iskolai tanítónak jeles tulajdonságokkal kell felruházva lennie. Legyen buzgó tanító, a ki a hivatás-szeretetben és a kötelesség hű teljesítésében példát adjon tanítványainak, a leendő tanítóknak; legyen kiválóan képzett és öntudatos tanító, a ki tetteit és eljárásait elméletileg is okadatolni képes; legyen a tanításban ügyes, a fegyelmezésben találékony és következetes, mert csak így lehet példa mások előtt; de mint ember is természetesen méltó alakja legyen a társadalmi és esetleg a közéletnek. Gyakorló-iskolai tanítónak csak oly egyén tehető meg, a kit az élet már kipróbált, a ki irodalmi munkássága által már jelét adta jeles szakműveltségének, a ki tanítói működése által már kitüntette magát. Tanítóképzésünknek érdekében tehát az van, hogy a tanítói kar legérdemesebbjei nyeressenek meg e díszes állásra és így annak elnyerése a kiváló tanítói tulajdonoktól, nem pedig a magasabb kvalifikációtól tétessék függővé. Szó volt ugyan arról is a közgyűlésen, hogy a gyakorló-iskolai tanítóktól a czélből, hogy elméleti paedagogiai képzettségüket bizonyíthassák, másrészt, hogy rendes tanári fizetésben részesülhessenek, s egyáltalában, hogy tekintélyük emelkedjék, magasabb paedagogiai vizsgálat kívántassék. A közgyűlésen azonban, mondhatni, egyhangúlag azon nézetét nyilvánította, hogy a gyakorló-iskolai tanító feltétlenül rendes tanári fizetésben részesüljön, hogy tőle magasabb elméleti paedagogiai vizsgálatot kivánni fölösleges; de szükséges, hogy kiváló tanítói gyakorlatot és jeles paedagogiai irodalmi tevékenységet mutasson fel; s mint emberi, erkölcsi és társadalmi szempontból kifogástalan életű legyen. Gyakorló-iskolai tanító-ságra csak az élet és nem valamely vizsgálat kvalifikálhat.

IV. Tétel. Tanítóképesítés.

A közgyűlés ez ügyben a következő határozatokat hozta:

1. A tanítóképesítő vizsgálat a tanítóképző-intézet 4-ik osztályának bevégzése után tartatik. Részei: *a)* írásbeli vizsgálat a paedagogiából és gyakorlati tanításból; *b)* szóbeli vizsgálat a paedagogia összes ágaiból, a hittanból, a magyar nyelvből és irodalomból, magyar történelemből, alkotmánytanból és számtanból; *c)* zenei vizsgálat, tekintettel arra, képes-e a jelölt a kántori teendők végzésére; a mely jelölt kántori képesítést szerezni nem akar, az a zenei vizsgálaton a népiskolai énektanításra való képességét köteles kimutatni; *d)* gyakorlati vizsgálat a tanításból, mint eddig. A tanítóképző-intézet egyéb tantárgyaiból az utolsó osztály-vizsgálat alkalmával kiérdemelt osztályzatok iratnak be a jelölt oklevelébe.

2. Az alapvető vizsgálat elvettetik; azonban a minden egyes évfolyam végén tartandó osztály-vizsgálat (*censura*) minden növendékre és az illető osztály minden tanítástárgyára terjedjen ki s legyen beható.

3. Tanítóképesítő vizsgálatra a magán-úton készülők közül azok bocsátassanak, kik: *a)* középiskolai érettségi bizonyítványnyal birnak s a tanító-

képző-intézet 4 osztályában tanult szaktárgyakból egyszerre, a képesítő vizsgálat megelőzőleg, vizsgálatot tesznek; b) azok, kik bizonyítványaik alapján — közgyűlésünk ide vonatkozó határozata értelmében — a tanítóképző-intézetekbe felvehetők s magán-úton készülve egy-egy évi időközökben a tanítóképző-intézet minden egyes évfolyamáról osztály-vizsgálatot tesznek. A tanítóképesítő vizsgálatra magán-úton készül és bocsaítható minden jelölt tartozik bizonyítványt mutatni fel arról, hogy tanítással, neveléssel legalább egy évig foglalkozott.

4. Az oklevélben külön felemlítendő, hogy a jelölt magán-úton készült, vagy a tanítóképző-intézet négy osztályát rendszeresen végezte.

5. A tanítóképesítő vizsgálatot a nyilvánossági joggal bíró tanítóképző-intézetek tanári kara végzi; mindkét vizsgálatot a jelölt ott tegye le a tanárok, kir. tanfelügyelő és a felekezeti vallás-vizsgálók előtt, a mely tanítóképző-intézetben tanult. Ellenőrző közegül minden ilyen intézethez egy-két szakembert nevezzen ki a kormány.

6. Az a jelölt, ki abban a tanítóképző-intézetben tesz képesítő vizsgálatot, a melyben tanulmányait végezte, képesítési díjat ne fizessen.

7. A tanítóképző-intézetek tantervének szelleme és anyaga a tanítóképesítő vizsgálat vezetésére irányadó.

E határozatokat a következőkkel bátorkodunk megokolni:

A tanítóképesítő vizsgálat legyen a tanítóképzés szellemének és tantervének megfelelő. Így hangzik a közgyűlésnek a tanítóképesítő vizsgálatokra vonatkozó utolsó, de az egészre irányadó határozata. Nem lévén a módosítandó tanterv részletesen kidolgozva, a javítandó képesítő vizsgálatok tananyagát sem állapíthatjuk meg részletesen (a mi különben nem is szükséges); azonban annak szellemét az eddigiek alapján nem nehéz körülírni.

Tanítóképzésünk két műveltségnek, az általános és szakképzettségnek kifejtésére törekszik. Meg kell kívánnunk tehát a tanító-jelölttől is, hogy midőn a tanítói pályára való képességéről tesz tanubizonytságot, el legyen látva e kétféle műveltség elemeivel illő mértékben. Szükséges tehát, hogy kellő tájékozottságot mutasson az általános műveltséget nyújtó tantárgyaknak egészében és részleteiben. Tudja világosan áttekinteni az egész anyagot, bírja felfogni az egyes tudományágaknak kulturális jelentőségét és szerepét, de azt az „atyafiságot“ és egymásra hatást is, a melynél fogva az egyes ágak nem külön válva, hanem egymással szoros kapcsolatban alkotják az általános emberi műveltséget. Egyszóval legyen a jelölt tudása szerves egész. Az áttekintés kipuhatólása azért is fontos, mert ez adja meg a részletek ismeretének öntudatosságát. A részletek alapos ismerete is megkívánandó, mert az elemi iskolai szempontból fontos ismeretek beható fejtegetése nyújt alkalmat egyrészt az ismeretek benső terjedelmének és gyakorlatiasságának, másrészt a jelölt ítélő képességének felismerésére. A mi pedig az egyes tárgyak fontosságát illeti, szerény véleményünk az, hogy habár mindegyik tárgy lényeges része az általános műveltségnek, mégis kiemeljük az írásbeli dolgozatok készítését, a mely nemcsak a fogalmazó, hanem a gondolkodó képesség, az önálló felfogás és a tárgy beható ismeretének megítélésére

való; azután figyelmet érdemel a hittan, a mely által a jelölt a vallás dolgaiban való jártasságáról és vallásos érzületéről tesz tanúbizonyságot; különös gond fordítandó azon tárgyakra, a melyekben a nemzeti genius közvetlenül nyilvánul, ilyenek a magyar nyelv és irodalom, a magyar történet és alkotmánytan; a számtan, mint az exact tudományok anyja és alaki képző erejénél fogva jó különös tekintetbe.

A főleg természeténél fogva az általános műveltség mellett a szak-képzettség kipuhatolására kiváló gond fordítandó. A szakképzettség megbírálnak nagyjában véve ugyanolyan szempontok szerint történik, mint az általános műveltségé. A paedagogiai vizsgálat áll elméleti és gyakorlati vizsgálatból. Tüntesse fel a jelölt az elméleti vizsgálaton, hogy tisztában van a nevelés feladatával, eszközeivel és azok alkalmazásával; tájékozva van a fontosabb lélektani törvényekben s azoknak egyes paedagogiai esetekre való alkalmazásában; ismeri a nevelés-, fegyelem-, oktatás- és módszertani főbb törvényeket, azok szoros kapcsolatát, egymásra vonatkozását, s különösen egységes lélek-és erkölestani alapját és történeti fejlődését. Az elméleti vizsgálat azonban az alaptörvények ismeretével nem elégedhetik meg, meg kell kívánnia a népiskolai fegyelemtan s különösen módszertan egyes részleteinek fejtegetését; a népiskolai törvények, a főbb miniszteri (és egyházi) rendeletek tartalmának, a népiskolai tanterv, esetleg a gyakorló-iskolai tanmenet főbb vonásainak, a népiskolai rendtartás, egészségügy ismeretét. Tájékozódnia kell a vizsgáló bizottságnak, hogy a jelölt mennyire van beavatva az egyes népiskolai földrajzi s mennyiség-tani, természettani, természetrajzi stb. szemléltető és kísérleti eszközök ismeretébe és kezelésébe, a népiskolai tan-, vezér- és segéd-könyv-irodalom jelesebb műveibe. Egyszóval be kell bizonyítania a jelöltnek egyrészt, hogy képes a gyakorlatot öntudatosan végezni, másrészt, hogy a népiskolai eljárásokban otthonos. A gyakorlati vizsgálat az utolsója, de a legfontosabb próbája is a paedagogiai képzettségnek. Meg kell győződni arról, hogy a jelölt tudja-e a módszertani elveket gyakorlatilag érvényesíteni, a gyermekekkel értelmesen és szeretettel bánni, a fogalmakat a gyermek értelmi fejlettségéhez mérten és világosan kifejezni, a gyermekek figyelmét kérdegetéseinek és előadásának élénkségével s nem mesterséggel lekötöni; tud-e úgy osztott, mint osztatlan iskolát vezetni. Egyszóval lehetőleg minél több biztosítékot kell szerezni: először, hogy való-e a jelölt tanítónak, másodsor képes-e úgy tanítani, hogy egy iskolát rá lehet bízni, sőt a nyert alapon saját módszerét tökéletesíteni.

Ezen elvi követelmények szempontjából tekintve, a tanítóképesítő vizsgálatok főbb hiányai gyanánt, a következőket tüntethetjük fel:

1. Első hiány gyanánt kell megemlítenünk a tanítóképesítő vizsgálatok osztatlan voltát. Az 1877. évi 10.998. sz. a. az állami elemi isk. tanítók és tanítónők képesítő vizsgálatáról kiadott miniszteri felsőbb rendelet szerint ugyanis az eljárás az, hogy a jelöltek a IV-ik évfolyam végén (illetőleg 1—2 gyakorlati év után) egyszerre teszik le az összes írásbeli, elméleti és gyakorlati tantárgyakból a vizsgálatot. Ezen eljárásnak egyik káros következménye, hogy a jelöltnak a vizsgálatra való előkészülete nem alapos. A jelöltnak az összes 4 évi tananyagból egyszerre 19 tantárgyból kell elkészülni, még pedig oly körülmények között, hogy a mennyiben a 4-ik évfolyam végén az osztályvizsgálat letevése után azonnal képesítő vizsgálatba állanak, a készüléshöz tulajdonképen idejük sincs. A 4-ik évfolyamban különben is

sok elméleti anyag lévén felhalmozva, a jelöltek kénytelenek a rendes napi lecke elvégzése után maradt kevés időt, sokszor éjjeleiket, a képesítő vizsgálati előkészületre fordítani. Mi sem természetesebb, hogy ily körülmények között a jelöltek nem hatolnak, mert nem is hatolhatnak, a dolog lényegéig, az egyes tárgyak közötti összefüggés kutatásáig; a kardinalisabb tételeket nem teszik tudások csúcspontjává, a melyekhez sorakoztatnák a többit, mert nem jut idő a gondolkodáshoz; az egész előkészület nem egyéb lapos memorizálásnál. Be kell vallanunk őszintén, hogy a bizottságok, érezvén a hiányt, csak egyes ritka esetekben próbálják a feladott tételnek általános és gyakorlati szempontból való behatóbb fejtegettetését, a legtöbb esetben csak a kérdés felszínén maradnak. „A ki a mostani tanítóképesítő vizsgálatokon jelen van, lehetetlen, hogy figyelmét kikerülje az a lecke-felmondató eljárás, a melyet talán az egyes tanórákon meg lehet tűrni, de a melynek a képesítőn helye nem lehet. A jelölt, minthogy a feleletre kevés idő van engedve, igyekszik hamarosan eldarálni mindazt, a mi emlékezetébe jut; mert tudja, hogy minél jobban pereg a nyelve, annál több kilátása lehet a jeles vagy kitünő érdemsorozatra“. ¹⁾

Egyébiránt magának a bizottságnak is nagy bajjal, az idő hiányával kell küzdenie, a mi szintén azt okozza, hogy a vizsgálat nem lehet elég alapos. Mert tekintsünk csak egy kissé a bizottság munkájába. Az osztály-vizsgálatok a hónap közepe táján kezdődvén, az írásbeli vizsgálat csak 18—20-ika körül ejtetik meg. Ahhoz is idő kell, míg a szabályrendelet értelmében két tanár alaposan végig vizsgálja és megbírálja a dolgozatokat, így aztán a szóbeli vizsgálat 21—22-ike előtt nem szokott kezdődni. Most a bizottság azon feladat előtt áll, hogy a hó végéig a jelölteket egyenkint 19 tantárgyból megvizsgálja, azután velük tanítási gyakorlatot tartasson, a jelölteket osztályozza, képesítse, az anyakönyveket, terjedelmes jegyzőkönyveket elkészítse. „Vegyük már most, hogy egy-egy feleletre legalább is 10 percnyi idő fordítandó és tegyük fel, hogy a tanítóképesítőn legalább 20, (néha azonban 40) jelölt hallgatandó ki délelőtt 4 és délután 4 órán át, akkor minden jelölt részére csupán az elméleti tantárgyakból 190 perc, azaz több mint 3 óra és az összesnek kikérdezésére 63 óra, azaz majdnem 8 egész nap volna szükséges. Adjuk még ehhez a gyakorló-iskolai tanításra szánt időt, a mi megint nem lehet kevesebb két napnál, akkor tisztában lehetünk azzal, hogy 20 tanító-kandidátus lelkiismeretes megvizsgálása minden elméleti és gyakorlati körből legalább 10 egész napot vesz igénybe“. ²⁾ Ha hozzávesszük ezen tíz naphoz a bizottságnak már említett egyéb dolgait, a munkálatok rendes végzéséhez több mint két teljes hét volna szükséges. Itt két alternatíva előtt állunk: vagy korán befejezni a tanévet a többi osztályokkal is (junius elején) a képző-intézeti oktatás kárára, vagy rövidre szabni a tanítóképesítő vizsgálatokat. Jelenleg az utóbbi szokott történni — a vizsgálatok alaposágának, igazi értékének nagy kárára. Néhol ugyan úgy segítenek a dolgon, hogy

¹⁾ Zajzon Dénes: „A tanítóképesítő vizsgálatokról.“ Magyar Tanítóképző. V. évfolyam, V. füzet.

²⁾ L. ugyanott. E számításban azonban nem vettett tekintetbe azon körülmény, hogy egyes elemi tanítónőképzőknek 40—50 jelölttel ipartanítónői, munkamesternői stb. vizsgálatot is kell tartania, a mely esetben a lelkiismeretes vizsgálat teljes egy hónapig tartana.

a bizottságot 2—3 csoportra osztják; de ezt a helytelen és jogtalan eljárást, a mely a tanítóképesítő vizsgálatok tekintélyét is esorbítja, alkalmazandónak semmi szín alatt sem tartjuk.

Ily körülmények között nem csuda, ha bizottságok működését „türelmetlenkedő elhamarkodottság, a vizsgálat fontosságát és tekintélyét veszélyeztető sietség“¹⁾ sőt néhol s néha felületesség jellemzi.

2. A másik lényeges hibája a tanítóképesítő vizsgálatoknak, hogy szakvizsgálati jellege nincs eléggé kidomborítva. E hiány megszüntetése főleg az által volna elérhető, ha a képesítő vizsgálatok alkalmával a paedagogiai és némely gyakorlati tárgyakra annyi gond fordítatnék, a mennyit tanítóképzésünk szakjellege megkíván. Ugyanis a mai rendszer szerint a jelöltek az elméleti paedagogiából a 19 tantárgy során vizsgáltatván meg, ha egy kissé több gond fordítatik is e tárgy vizsgálatára, mint a többire, mégis korántsem lehet az oly beható, mint a tárgy fontossága megkívánna; alig áll az egyébből, mint egyes lélektani törvények, neveléstani és módszertani tételék elmondatásából; de általános tájékozásról, az egyes elveknek gyakorlati példákon való fejtegettetéséről, a népiskolai törvények, tanterv, rendtartás főbb vonásainak megkérdezéséről alig vagy egyáltalában nincs szó. Még rosszabbul állunk a gyakorlati vizsgálattal. Azon egy negyed vagy félórai tanítás, a melyet a jelölt a szabályrendelet értelmében a gyakorló-iskolában végez, nem elegendő a szükséges tanítói gyakorlati készség kipuhatolására. Ezen rövid idő alatt nem látszik meg, hogy a jelölt képes-e tételét helyesen megfejtetni, a módszertani eljárásokat, szemléltető eszközöket jól használni; a jelölt tételének fejtegetését sokszor kénytelen lévén felében megszakítani, nem észlelheti a bizottság a tanítás sikerét a gyermekekre nézve, a mi pedig helyes bírálathozatalhoz igen fontos. A jelölt az idő rövidsége miatt nem mutathatja be, hogy képes-e osztatlan iskolát vezetni. Fegyelmező képességét és tanítói élénkségét is alig fejtheti ki a jelölt, mert 15—20 perc alatt a tanításba, úgyszólván, csak kezd. de bele nem melegszik. Egyszóval a mostani eljárás nem elegendő alapos ítélelhozatalra, a mi pedig nagy baj már azért is, mert pályázatok alkalmával leginkább a gyakorlati tanításból nyert osztályzat vezetik figyelembe.

A tanítóképesítő vizsgálat ezen legfőbb hiányainak megszüntetésére két eljárás indítványoztatott a közgyűlésen. Mind a két javaslatban közös vonás, hogy a képesítő vizsgálatot megosztani akarja, egyebekben eltérnek. Ugyanis az egyik ajánlat szerint a képesítő vizsgálat két önálló részre volna választandó, u. m. alapvető és szakvizsgálatra. Az előbbi tartatnék a III. évfolyam végén, az általános műveltséget nyújtó összes tárgyakból, utóbbi a IV. évfolyam végén és kiterjedne a paedagogiai és bizonyos gyakorlati tárgyakra. A közgyűlés ezen eljárást nem fogadta el. Ennek oka az, hogy a közgyűlés nem kívánta a III. évfolyam végét oly terjedelmes és szigorú vizsgálattal, a milyen az alapvető képesítő vizsgálat lenne, megterhelni. A III. osztály növendékei annyira el vannak látva teendőikkel, hogy nem érnének rá a képesítő vizsgálatra alaposan elkészülni. Általában kívánjuk ugyan, hogy mint alább ki fogjuk fejteni, az osztályvizsgálatok komolyabban vétessenek, mint eddig, de nem óhajtjuk, hogy a rendes osztályvizsgálatokon

¹⁾ L. a közgyűlési jegyzőkönyv 13. számát (Arányi Antal előadása). M. Tanítóképző VIII. füzet. V. évfolyam.

kívül, közben még egyéb nehéz vizsgálatokkal akadályoztassék a kiképzés menete. Bizonyos óvatosságra int az a megdönthetetlen igazság, hogy a vizsgálatok, bármint vesszük is a dolgot, inkább az emlékezetet terhelik, mint a gondolkodó képességet fejlesztik és a tulságos mértékben alkalmazott vizsgálati rendszer kárára van az öntevékenységnek, az önálló ítélő képességnek és túlterhelést okoz.

Tekintetbe véve tehát, hogy a szaktárgyakból az eddiginél jóval alaposabb vizsgálat szükséges, de behatóan bizonyosságot kell szereznii a növendékek általános műveltségi fokáról is, másrészt meggondolva azt, hogy a növendékek kiképeztetésük folyamán nehéz vizsgálatokkal ne terheltesse nek, azt javasolja a közgyűlés, hogy a jelöltek a IV. évfolyam végén csak a neveléstanból és annak egyes ágaiból, a tanítási gyakorlatból vizsgáltassanak meg; az általános műveltségre szolgáló tárgyak közül pedig a magyar nyelv- és irodalomból, a magyar történet és alkotmányból, a számtanból, a zenéből; azok pedig, kik kántorok akarnak lenni, a kántori teendőkből is tegyenek vizsgálatot; a képesítő vizsgálatot írásbeli vizsgálat előzze meg, a melyen egy neveléstani elméleti és egy tanítási gyakorlati tétel fejtendő meg. Hogy az általános műveltségi tárgyak közül az itt elősoroltak miatt hagyattak meg a képesítő szakvizsgálat tárgyaiból, ez az általános elvek fejtegetése alkalmával elmondottakból következik. A többi tárgyakból, u. m. a német nyelvből, földrajzból, mértanból, természetrajzból, természettanból és esetleg a gyakorlati tárgyakból az oklevélbe, az osztályvizsgálatokon nyert kalkulások íratnának be.

A képesítő vizsgálatok ilyenmő módosítása azonban természetszerűleg feltételezi az osztályvizsgálatok jelenleg divatozó módjának megváltoztatását. Tanítóképzőinkben ugyanis még mindig az évfolyam díszvizsgarendszer uralkodik. Minden egyébtől eltekintve, általános szempontból célszerűtlennek és a kiképzésre hátrányosnak kell nyilvánítanunk az osztályvizsgálatoknak ezt a módját. Azon időben, midőn a paedagogiai szaklapok hosszú és beható vitát folytattak általában az évfolyam vizsgálatok tárgyában, mindenki elősmerte, de mi is bőven tapasztaltuk húsz év alatt, hogy a díszvizsgarendszer nem helyes erkölcsi alapon nyugszik, mert fő célja lévén az intézet díszét, külső tekintélyét emelni, olyan dolgokra is károsan hat csupán a külsőség kedvéért, a melyeknek az intézeti nevelés és oktatás érdekében érintetleneknek kellene maradni. Ilyen dolgok: az iskolai év végi ismétlések komolysága, a tanári tekintély, a tanulótársak közötti jó viszony. Az intézetnek érdekében áll ugyanis, hogy a díszvizsga úgy menjen, mint a karikacsapás; tanár és tanuló egyaránt kitűnni akar s ez könnyen arra csábítja az előbbi, hogy az év végén az oktatást dreszszurává változtatja át; magán a vizsgálaton pedig a kérdezés célja nem a növendék ismeretkörének kifürkészése, hanem mutatós feleletek kieroeltetése; bizonyos tárgyakban inkább a tehetségesebbek és képzetebbek szerepeltetnek, a mi a többire bizony nincsen jó hatással. A középiskolákban és a polgári iskolák jó részében már el van törölve ez az osztályvizsgálati mód; nincs értelme, hogy éppen tanítóképzőinkben, a hol az oktatás még magasabb erkölcsi szempontok szolgálatában áll, hagyassék meg.

De azon oknál fogva is javasoljuk a díszvizsgarendszer megszüntetését, mert a képesítő vizsgálat megosztásának is csak ez esetben volna értelme és értéke. Az osztályvizsgálatok ugyanis mintegy

pótolni volnának hivatva a képesítő alapvető vizsgálókat s így ezek, különösen a harmadik évfolyam végén tartandók, sokkal komolyabban volnának véendőek, mint eddig. Szükségesnek tartjuk tehát, hogy minden év végén alapos osztályvizsgálatok tartassanak, a melyeken jelen legyen lehetőleg az egész tanári kar, vagy legalább a szaktanár és az igazgató, vagy annak megbízottja és esetleg egy igazgató tanácsos. Az osztályvizsgálatok minden nap más tantárgyból tartassanak és minden tárgyból minden növendék alaposan megvizsgáltassék. Az osztályzatokat csupán a tanári kar állapítsa meg. A vizsgálatok nyilvánosak legyenek. Az osztályvizsgálatok szigorúbbá tétele nem járna a növendékek megterhelésével, mert ismétlődő összefoglalások különben is tartatnak minden év végén.

Azon a bajon azonban, hogy a képesítő vizsgálatok ezen megosztása szerint a növendékek általános műveltsége nem lesz egy egészben áttekinthető, úgy lehetne, legalább részben segíteni, hogy a III. évfolyam végén, a mikor a növendékek általános kiképeztetése befejeztetik, különös gondal ejtessék meg az osztályvizsgálat.

Képesítő magánvizsgálatok. Az 1877-ben a tanítóképesítő vizsgálatokról kiadott miniszteri szabályrendelet 2. §-ának *a)* pontja a vizsgálatra jelentkezést a tanítóképző-intézeti összes tanfolyamok elvégzésétől teszi függővé; ezzel ellentétben *b)* pont a magán úton készülőknek is vizsgálatra bocsájtja, s ezt semmi feltételhez, még az elemi iskolák elvégzéséhez sem köti. Nekünk, a kik tanítóképzéssel foglalkozunk, állandó szálla szemünkben ez a *b)* pont, mert látjuk annak méltánytalanságát, igazságtalanságát. Lealacsonyítja a tanítói hivatal tekintélyét, hogy még most is bármely iskolázatlan és elzüllött egyén előtt nyitva van az út tanítói oklevélhez jutni. Igazságtalanság ez növendékeinkkel szemben, a kik négy évig kénytelenek tanulni, fáradni, míg esetleg oklevélhez jutnak. Megtörténik (és pedig elég gyakran) az is, hogy egy-egy növendék 2—3 évig hallgatván a képző-intézeti tanítást, egyet gondol s kimegy segédtanítónak; egy-két év múlva aztán jelentkezik, mint „magántanuló“ a képesítőre s a vizsgáló bizottság nem utasíthatja vissza.¹⁾ El lehet képzelni, mennyire demoralizálják az ilyen példák a többi növendékeket! Nem tagadjuk, hogy ennek a hires *b)* pontnak a 70-es években még némi jogosultsága volt, de ma már, midőn a vallás- és közoktatásügyi miniszterium XIX. jelentése elismeri, hogy tanítóhiány nincs, e rendelet csak károsan hathat úgy a népoktatás, mint a tanítóképzés ügyére. Ez okok indították a közgyűlést azt javasolni, hogy a magán úton készülők ne bocsájtassanak egyenesen képesítő vizsgálatra, hanem köteleztessenek előbb egy évi időközökben rendes osztályvizsgálatokra és egy évi tanítói gyakorlatukról bizonyítványnak felmutatására, még ez esetben is kiteendő bizonyítványukban, hogy magán úton készültek. Hogy azonban azon középiskolát végzett (érettségit tett) ifjaknak, kik különös hajlandóságot éreznek a tanítói pályára, nyitva álljon az út, megengedhetőnek tartjuk, hogy elővizsgálat nélkül bocsájtassanak képesítőre és csak a paedagogiából, gyakorlati tanulásból, zenéből, iparból és gazdaságtanból vizsgáltassanak meg.

Vizsgálati díj. Az 1888-ban kiadott miniszteri felsőbb rendelet szerint az állami képzőkben mindazon jelöltek, kik nyilvánosan végezték a négy

¹⁾ L. Zajzon Dénes fent idézett cikkét.

évfolyamot, 10 frt képesítő vizsgálati díjat kötelesek fizetni, a magánúton készülők pedig ugyanezért 20 frtot fizetnek. Czélszerűnek, sőt szükségesnek tartjuk, hogy utóbbiakra nézve legalább ezáltal neheztessék meg a vizsgálatához jutás, azonban tekintettel arra, hogy növendékeink nagyobb része a vizsgálati díj lefizetésére alig képes, méltányosnak tartanók, ha azok, kik nyilvános úton végezték a képző-intézeteket, ezen díj lefizetésétől egyszer s mindenkorra felmentetnének.

Vizsgáló bizottság. Fájdalommal kell utalnunk e tételünknel is azon visszas helyzetre, hogy míg tanítóképzőinkben általában a tanítóképesítés színvonalának emelésére törekszünk, addig a felekezeti képzők jelentékeny részénél a tanítóképesítés nem üti meg azon mértéket sem, a mely a többi képzőknel általában jelenleg megkívántatik. Vannak tanítóképzőink és pedig nem kevesen, a melyekben a képesítő vizsgálaton a tanítójelöltektől nem kívánnak nagyobb ismeretkört, mint a mennyit egy jobb felső népiskolai tanuló tud. Ez elszomorító viszonyok gyors és hatékony intézkedést kívánnak nemcsak a felekezeti hatóságok, hanem az állam részéről is. A legtökéletesebb biztosíték a törvény és rendeletek pontos betartását illetőleg az volna, ha országos vizsgáló bizottságok szerveztetnének. Azonban teljesen osztozunk a magas kormánynak azon nézetében, hogy ez esetben az állami tanítóképző intézetek hátrányban volnának a felekezetiakkal szemben, a melyekre ezen intézkedés a törvény értelmében nem volna kiterjeszhető. Megalkusunk tehát a viszonyokkal és mindaddig, míg tanítóképzésünk törvény útján újra szerveztetni nem fog, javasolni bátorodunk, hogy a tanítóképesítő vizsgálatok bizottságai a nyilvánossági joggal bíró képző-intézetek tanári karából alakíttassanak, a melyekbe az illető tanfelügyelő és felekezeti vizsgálók is tartozzanak. A kellő állami ellenőrzés szempontjából azonban, különösen a mi viszonyaink között, igen szükségesnek tartjuk, hogy a kormány mindegyik képzőhöz (a felekezetiéhez is) egy-két szakembert nevezzen ki. Csupán arra a visszas körülményre bátorodunk még Nagyméltóságod magas figyelmét felhívni, hogy míg a szaktanárok a képesítő vizsgálatok alkalmával az érdemsorozat megállapításá nál csak indítványozhatnak, addig az igazgató-tanács tagjainak szavazati joga van. Ez annyiban visszas, a mennyiben egy többnyire majdnem laikusokból álló testület dönt a szakvéleményvel szemben. Mély tisztelettel kérjük ezen abnormitás megszüntetését is.

Kegyelmes Urunk!

Ezekben bátorodtunk előadni alázatos nézeteinket a tanítóképzés legfontosabb ügyeinek módosítására nézve. Beismerjük, hogy javaslataink és munkálatunk nem viselik magukon a tökéletesség bélyegét, hogy azok nem jelzik a fejlettség maximumát s hogy ezeknek elfogadása esetén is még sok lesz a teendő, az előképzettség, a gyakorlatiasság, az általános és szakképzés szorosabb összekapcsolása, a tanítóképzés és a tanító-képesítő vizsgálatok színvonalának benső értékének emelése, javítása körül. Sőt meg lehet az is, hogy egyben-másban tévedtünk, de annak elismerését vindikáljuk magunknak, hogy javaslatainkat húsz évi tapasztalatokra alapítva és szent meggyőződéssel hoztuk meg. Minden nézetünket, mondatunkat és szavunkat igaz hazá-

szeretet és azon belső óhaj diktálta, hogy a tanítóképzés ügyét megjavítva és a kellő fontosságra emelve, általa a népoktatásügynek és hazánk kulturális életének nevezetes szolgálatokat tegyünk.

Midőn azon általános elveket, a melyeken tanítóképzésünknek alapulnia kell, kifejtettük, törekedtünk megjelölni a további fejlesztés útját; javaslataink megtételénél azonban tekintetbe vettük a tényleges viszonyokat és csak olyan módosításokat ajánlottunk, a melyeknek gyakorlati megvalósítása semmi nagyobb nehézségbe nem ütközik, sőt különösebb áldozattal sem jár.

A hódolat, hála, mély tisztelet és benső ragaszkodás érzelmei fűznek mindnyájunkat Nagyméltóságodhoz s elismeréssel, bámulattal vagyunk hazánk javát célzó nemes törekvései, fáradhatatlan tevékenysége iránt. Ugy tekintjük Nagyméltóságodat, mint tanítóképzésünk legelső munkását, legkiválóbb jóakaróját, a ki atyai szeretettel gondol az ügyre és annak hordozóira. Teljes bizodalommal és hív ragaszkodással fordulunk Kegyelmességedhez, méltóztassék alázattal felterjesztett véleményünket meghallgatni, megfontolni s azokat a javaslatokat, a melyek Nagyméltóságod bölcs belátásával megegyeznek, mielőbb gyakorlatilag megvalósítani.

Ügyünket és magunkat Nagyméltóságod magas figyelmébe ajánlva, mély hódolattal maradtunk alázatos szolgálói:

Budapesten, 1891. február 2-án.

A „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesület“-ének nevében:

Péterfy Sándor,
elnök.

Nagy László,
titkár.